

S T A D I A

HELSINGIN AMMATTIKORKEAKOULU

Päihdeperhe lastensuojelussa

Kokemuksia Kalliolan settlementin lastensuojeluyksiköissä

Sosiaali- ja terveysala,
sosionomi
Opinnäytetyö
31.10.2006

Kirsi Furst
Mitja Grekelä
Pia Heinipuro

Koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto	
Sosiaalialan koulutusohjelma		Sosionomi amk	
Tekijä/Tekijät			
Kirsi Furst, Mitja Grekelä ja Pia Heinipuro			
Työn nimi			
Päihdeperhe lastensuojelussa – Kokemuksia Kalliolan settlementin lastensuojeluyksiköissä			
Työn laji	Aika	Sivumäärä	
Opinnäytetyö	Syksy 2006	40 + 3 liitettä	
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Opinnäytetyömme liittyy Kalliolan settlementin Perhe elämään -projektiin, jonka tarkoituksena on kehittää uusia yhteistyöverkostoja ja tukimuotoja, joilla pystytään entistä paremmin huomioimaan päihdeperheen ja sen jokaisen perheenjäsenen avun ja tuen tarpeita. Työmme on taustatutkimus projektille. Työn tavoitteena on selvittää Kalliolan settlementin lastensuojelun työntekijöiden näkemyksiä päihdeperheiden lapsista, perhetyön hyödyistä päihdeperheille sekä koulutuksen ja tuen tarpeesta päihdeperheiltä kohtaan.</p> <p>Opinnäytetyössä käytettiin laadullisia tutkimusmenetelmiä. Aineisto hankittiin alkukesän 2006 aikana haastattelemalla neljää Kalliolan settlementin lastensuojeluyksikön työryhmää. Aineistonhankintamenetelmänä käytettiin ryhmäkeskusteluja, jotka etenivät valittujen teemojen mukaisesti. Lisäksi ryhmäläisten toimintaa ja aktiivisuutta havainnoitiin keskustelun aikana. Aineisto analysoitiin teemoittelemalla.</p> <p>Tutkimuksesta saadut tulokset osoittavat, että Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokodeissa ei pystytä tekemään perhetyötä riittävästi. Työntekijöiden koulutus päihde- ja perhetyöstä on vähäistä. Koulutuksenpuutetta suurempi ongelma kuitenkin tutkimuksen mukaan on resurssien vähäisyys. Perhe elämään -projektin mahdollistamaa tukea perhetyön tekemiseen haastateltavat pitävät erittäin tervetulleena lisänä. Haastateltavien mielestä päihdeperhetausta näkyy nuorissa selkeimmin vastuun kantamisena perheestä sekä lojaalisuutena vanhempia kohtaan.</p> <p>Tulosten perusteella voidaan sanoa, että perhetyöstä on hyötyä sekä perheelle että sen jäsenille. Perhetyön tekemiseen sekä yhteistyöhön lastensuojelun ja päihdetyön välillä pitääkin pystyä lisäämään voimavaroja entistä enemmän. Resursseja lisäämällä saadaan sekä päihdeperhettä että yhteiskuntaa hyödyttäviä tuloksia. Tutkimalla aihetta lisää voidaan saada selville keinoja hyödylliseen työskentelyyn aiheeseen liittyen. Mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe on esimerkiksi päihdehuollon työntekijöiden näkemykset päihdeperheistä, perhetyöstä ja yhteistyöstä lastensuojeluun. Kiinnostavaa on myös tietää miten Perhe elämään -projekti pystyy vastaamaan haastattelemiemme työryhmien odotuksiin.</p>			
Avainsanat			
päihdeperhe, perhetyö, osaaminen			

Degree Programme in Social Services		Degree Bachelor of Social Services	
Author/Authors Kirsi Furst, Mitja Grekelä and Pia Heinipuro			
Title Family With Substance Problems in Child Protection – Employees’ Experiences in Child Protection Institutions at Kalliola Settlement			
Type of Work Final Project	Date Autumn 2006	Pages 40 + 3 appendices	
<p>ABSTRACT</p> <p>This study was a background survey for the project Perhe elämään at Kalliola Settlement. The purpose of the project is to develop new ways to pay attention to the need of help and support in case of families with substance problems. The family is considered both as a family unit and as individual family members. The objective of this study was to examine Kalliola reception- and youth homes’ employees’ opinions about children in families with substance problems and how these families benefited from family work. We also wanted to find out if the employees experienced need of education or support to confront families with substance related problems.</p> <p>The methods used in the study were qualitative. The data were collected during the summer of 2006 by interviewing Kalliola reception- and youth homes’ employees in group situations. The group discussions proceeded along certain themes chosen beforehand. Additionally, the behaviour and activity of the groupmembers were observed during the discussion situation. The data were analysed using theme categorization, and the results were considered with respect to the study questions.</p> <p>Results showed that Kalliola reception- and youth homes did not have a capacity to do enough family work. The employees' education about substance- and family work was minor. The scarcity of the resources was, however, seen to be a bigger problem than the lack of education. The interviewees considered the backup for family work offered by the project Perhe elämään to be very useful for them. Children in families with substance problems were seen as bearers of responsibility and extremely loyal to the parents.</p> <p>Based on the results it can be said that the whole family and every family member benefit from family work. Working with family and the cooperation between the welfare of substance abusers and child protection must be focused on. Increasing resources can give results that benefit both the family with substance problems and society. The ways for advantageous work can be found out by further study about the subjects. An interesting subject for further study is for example to examine the opinions of employees working with substance abusers concerning families with substance problems, family work and cooperation with child protection. It would also be interesting to know how the project Perhe elämään is able to respond to the expectations of the work groups interviewed in this study.</p>			
Keywords family with substance problems, family work, competence			

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	PÄIHDEPERHE	2
2.1	Päihdeperhe Suomessa	3
2.2	Lapsi päihdeperheessä	4
3	PERHETYÖ	8
4	MONIAMMATILLINEN OSAAMINEN	9
5	PERHE ELÄMÄÄN -PROJEKTI	10
5.1	Projektin tavoitteet	11
5.2	Projektin työmenetelmät	11
5.2.1	Beardsleen perheinterventio	12
5.2.2	CRAFT – Community Reinforcement and Family Training	13
5.3	Perhe elämään –projektin taustaorganisaatio	14
6	TUTKIMUSKOhteena OLEVAT LASTENSUOJELULAITOKSET	14
6.1	Helsingin yksikkö	15
6.2	Vantaan yksikkö	15
6.3	Espoon yksikkö	15
6.4	Espoon vastaanottokoti	16
7	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT	16
8	TUTKIMUSMENETELMÄ	17
8.1	Teemahaastattelu	17
8.2	Ryhmäkeskustelu	18
9	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	19
9.1	Aineiston hankinta	20
9.2	Teemoittelu	21
10	AINEISTON TULOKSET JA TULKINTA	22
10.1	Koulutustausta ja lisäkoulutuksen tarve	22
10.2	Päihdeperhetausta ja sen näkyminen nuorena	24
10.3	Perhetyön aktiivisuus ja hyöty päihdeperheelle	27
10.4	Yhteistyö ja sen kehittäminen lastensuojelun ja päihdetyön välillä	29
10.5	Odotukset Perhe elämään -projektia kohtaan	30
11	JOHTOPÄÄTÖKSET	31
12	EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	33
13	POHDINTA	36
	LÄHTEET	38
	LIITTEET 1–3	

1 JOHDANTO

Alkoholin on todettu olevan vaikuttavana tekijänä monissa lasten huostaanotoissa ja lasten laiminlyömistapauksissa. Alkoholin kulutus on kasvanut Suomessa erityisesti 2000-luvun aikana. Vuonna 2004 toteutunut alkoholiveron alennus sekä verovapaasti tuotujen alkoholijuomien tuontikiintiöiden poistuminen EU-maiden väliltä on lisännyt huomattavasti alkoholijuomien kulutusta. Sosiaalisten ja terveydellisten haittojen on myös todettu lisääntyneen alkoholin käytön kasvaessa. (Stakes 2006a; Valtiovarainministeriö 2005.)

Alkoholin käytön lisääntymisestä johtuvien päihdeongelmien on ennakoitu yleistyvän seuraavien vuosien aikana. Päihdeongelmien lisääntyminen lisää ongelmien esiintyvyyttä myös perheissä. Päihdeperheiden auttamiselle ei kuitenkaan nykyisessä päihdehuollon palvelujärjestelmässä ole tarpeeksi resursseja. Päihdehuollon lisäksi lisääntyvät päihdeongelmat perheissä tuovat lisähaasteita myös lastensuojelutyölle ja nuorisotyölle. (Rajamäki 2005.)

Päihdeongelmien hoidossa on perinteisesti keskitytty vain itse päihdeongelmaisen ihmisen hoitoon ja perhe jää usein melko vähälle huomiolle. Päihdehuolto keskittyy alkoholinkäyttäjän ongelmiin, lastensuojelu puolestaan päihdeperheen lapsen huomioimiseen. Mahdollisimman tehokas alkoholin käytöstä johtuvien ongelmien ennaltaehkäisy ja laaja-alainen hoito tarvitseekin moniammatillisen ja monialaisen yhteistyöverkoston, jossa perhe otetaan huomioon sekä yksilöinä että perheenä. (Rajamäki 2005.)

Kalliolan settlementti on halunnut puuttua alkoholin kulutuksen lisääntymisestä johtuviin perheitä koskeviin ongelmiin. Keväällä 2006 aloitettu Perhe elämään -projekti pyrkii vastaamaan tähän tarpeeseen. Projektin kohderyhmänä ovat päihteiden käytön vuoksi vaikeuksissa olevat lapsiperheet. Päihdeperheiden auttamisen ongelmana on perheen kokonaisvaltaisen tilanteen huomioiminen.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tehdä taustatutkimusta aluillaan olevaa Perhe elämään -projektiä varten. Tavoitteenamme oli kartoittaa Kalliolan settlementin lastensuojelulaitosten työntekijöiden perhe- ja päihdetyön osaamista ja koulutustarvetta. Selvitimme myös työntekijöiden näkemyksiä päihdeperhetaustaisista nuorista ja päihdeperheiden kanssa työskentelemisestä. Lisäksi halusimme ottaa selvää työntekijöiden odo-

tuksista Perhe elämään -projektia kohtaan. Tutkimuksemme aineiston keräsimme haastattelemalla Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien työryhmiä. Aineisto analysoitiin teemoittelemalla.

Aiheesta ei ole juurikaan tehty tutkimuksia, jotka käsittelevät päihdeongelmaa kokonaisvaltaisesti perheen näkökulmasta. Tutkimuksia, joissa käsitellään päihteidenkäyttöä puolison näkökulmasta, on olemassa runsaasti. Myös vanhempien alkoholin käytön vaikutuksia lapseen on tutkittu jonkin verran, mutta vaikutuksia koko perheeseen ja perheen toimintaan ei ole huomioitu. Maritta Itäpuiston väitöskirja *Kokemuksia alkoholi-ongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta* (2005) kertoo sellaisten henkilöiden kokemuksista, jotka ovat eläneet tai elävät edelleen alkoholi-ongelmaisen vanhemman kanssa. Itäpuiston tutkimus on ensimmäinen aiheesta tehty laadullinen tutkimus Suomessa.

2 PÄIHDEPERHE

Päihdeperhe on perhe, jossa molemmat tai toinen vanhemmista, joskus myös sisarukset tai lapsi itse käyttävät päihteitä siten, että siitä on haittaa itselle, jollekin perheenjäsenelle tai koko perheelle. Haitan määrittely on yksilöllistä sekä perhekohtaista ja siihen voi vaikuttaa yksilön henkilökohtaiset kokemukset ja arvomaailma. Yleensä päihderiippuvuus koetaan rasitteena, sillä vaikutukset ulottuvat niin päihderiippuvaisen kuin muidenkin perheenjäsenten psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen välillisesti ja välittömästi. (Holmberg 2003: 10.)

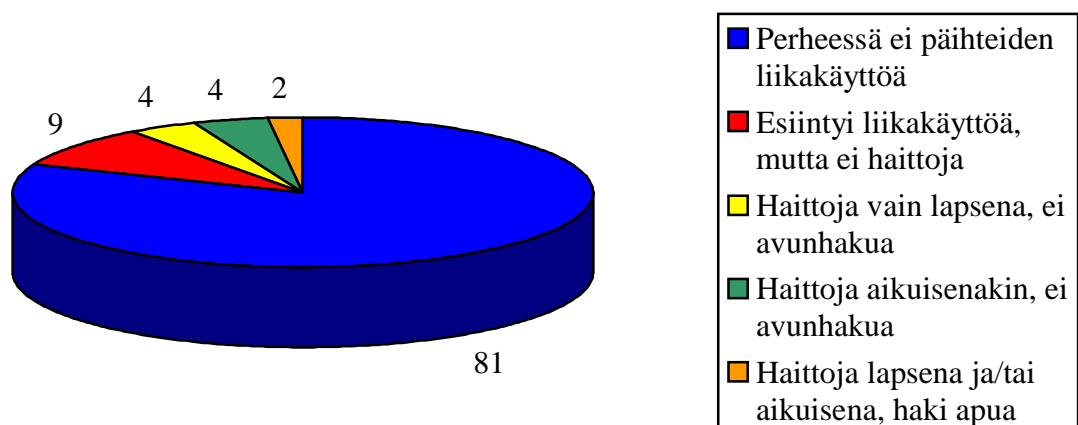
Päihdeperheitä on erilaisia. Joissain perheissä juominen tapahtuu viikonloppuisin tai salaa, toisissa taas juominen käsittää satunnaisesti toistuvat pidemmät juomaputket. (Holmberg 2003: 10.) Usein vanhemmat kieltävät ongelmansa ja pitävät alkoholin käyttöönsä normaalina (Itäpuisto 2005: 71). Ongelmana perheissä voi olla alkoholin lisäksi myös huumeet tai lääkkeiden väärinkäyttö. Osassa perheitä käytetään mietoja kannabistuotteita lähinnä satunnaisesti ja huvittelumielessä, toisissa perheissä huumeriippuvuus vaikeuttaa jopa arjesta selviytymistä. (Holmberg 2003: 10.)

2.1 Päihdeperhe Suomessa

Suomessa on tilastojen mukaan noin 3600 päihderiippuvaista äitiä. Todennäköisesti tilastot eivät kerro todellista määrää, vaan heitä on enemmän. Valtaosassa perheistä päihdeidenkäyttäjäksi on kuitenkin isä. Myös perheet, joissa molemmilla vanhemmilla on päihdeongelma, ovat lisääntyneet. Perheiden äidit väärinkäyttävät isää useammin lääkkeitä ja ovat useammin myös sekakäyttäjiä. Äitien juominen tapahtuu useammin salassa. Isät eivät puolestaan salaile juomistaan. He ovat päihtyneenä useasti myös väkivaltaisempia ja lapsen silmissä pelottavampia. Etenkin äitien juominen vaikuttaa lapseen sillä äidin rooli on yleensä huolehtia perheestä. (Holmberg 2003: 12.)

Vuonna 2004 tehty Lasinen lapsuus -kyselytutkimus on selvittänyt päihdeperheilmion yleisyyttä ja siihen liittyviä haittoja Suomessa. Otokseen kuului 1005 henkilöä ja aineisto edustaa koko Suomen 15 vuotta täyttäneitä väestöä. Kyselyssä haastateltava on itse saanut arvioida oliko hänen lapsuudenperheessään päihdeiden ongelmakäyttöä ja aiheutuiko siitä hänelle haittoja lapsuudessa ja mahdollisesti myös aikuisena. (Peltoniemi 2005: 4-5.)

Lasinen lapsuus -gallupin vastaajista 81 % kertoo, ettei heidän lapsuudenkodissaan käytetty liiallisesti päihdeitä. Vastaajista 9 % sanoo, että perheessä juotiin liikaa, mutta siitä ei ole aiheutunut heille haittoja. Haittoja ilmeni siten, että vastaajajoukosta 4 %:lla niitä oli ollut vain lapsena ja 4 %:lla haittoja esiintyi sekä lapsena että aikuisena. Vastaajista 2 % oli hakenut kokemiinsa haittoihin apua. (Kuvio 1.) (Peltoniemi 2005: 5-6.)

KUVIO 1. 15 vuotta täyttäneiden suomalaisten lapsuudenperheet. ”Lasinen lapsuus” -galluputkimus vuonna 2004 (N=1005) (Peltoniemi 2005: 5.).

Edellä esitettyjen tulosten perusteella voidaan todeta, että noin joka kymmenes suomalainen on kasvanut perheessä, jossa liiallinen alkoholin käyttö tai muu vanhempien päihdeongelma on aiheuttanut hänelle ongelmia tai haittaa. Tutkimustulos on paljastanut myös sen, että puoli miljoonaa suomalaista on ollut lapsena alttiina haitoille ja vahingoille, jotka johtuvat isän, äidin tai molempien runsaasta päihteiden käytöstä. (Peltoniemi 2005: 6.)

Lasinen lapsuus -projektissa on tehty myös ammattilaiskartoitus, jonka avulla on pyritty muun muassa saamaan selville kuinka paljon päihdeperheiden lapsia tulee tietoon paikoissa, joissa työskennellään lasten kanssa. Kysely suoritettiin vuodenvaihteessa 1995-96 ja siihen vastasi yhteensä 450 työntekijää ympäri Suomen. Kaikista vastaajista 71 % oli viimeisen vuoden aikana tavannut työssään päihdeperheiden lapsia, 16 % ei ollut tavannut ja 12 % ei ollut varma asiasta. Yleisimmin päihdeperheiden lapsia olivat tavanneet lasten- ja nuorisokotien sekä turvakotien työntekijät, joista jokainen oli tavannut ainakin yhden päihdeperheen lapsen viimeisen vuoden aikana. Lähes kaikki perhe- ja lastenneuvoloiden työntekijät olivat myös tavanneet päihdeperheiden lapsia. Koulu- jen, päiväkotien ja seurakuntien työntekijät olivat työssään tavanneet päihdeperheiden lapsia vähiten. (Peltoniemi 2003b: 172-174.)

Lasinen lapsuus -ammattilaiskartoituksessa kysyttiin myös työntekijöiden tuen ja avun tarpeita muun muassa päihdeperheiden lasten sekä vanhempien kohtaamisessa ja päihdeongelmasta keskustelemisessä. Sekä koulutus, asiantuntijoiden neuvot ja tuki että aiheeseen liittyvän materiaalin saaminen saivat runsaasti kannatusta. Asiantuntija-apua odotettiin erityisesti päihdehuollon puolelta. Avun ja tuen tarpeista mainittiin myös muun muassa työnohjauksen sekä lisäresurssien tarve. (Peltoniemi 2003b: 182-183.)

2.2 Lapsi päihdeperheessä

Suomessa elää kymmeniätuhansia lapsia päihdeperheissä. Näiden lasten kasvuolosuhteet ovat vaikeat ja heillä on riski sairastua psyykkisesti, aloittaa itsekkin tulevaisuudessa päihteiden ongelmakäyttö tai muuten syrjäytyä vanhempien päihdeongelman seurauksena. Kaikilla päihdeperheiden lapsilla oireilua ei välttämättä esiinny, mutta usein ongelmat tulevat esiin viimeistään aikuisiässä. (Holmberg 2003: 12; Peltoniemi 2003a:

169.) Tutkimusten mukaan lapset suhtautuvat äidin päihdeongelmaan kielteisemmin kuin isän liialliseen päihteiden käyttöön (Cork 1990: 86).

Päihdeperheen lapsen tunnistamiseen ei ole olemassa selviä kriteereitä. Monet oireet, jotka ovat ominaisia päihdeperheiden lapsille, saattavat kertoa yhtä hyvin muista perheen ongelmista. Tunnistamista vaikeuttaa myös perheen yritys kieltää, peitellä ja piilotella ongelmiaan ulkopuolisilta. (Peltoniemi 2003a: 169.) Myös päihdeperheen lapset peittelevät perheen tilannetta. Näin he pyrkivät välttämään leimaantumisen, ystävien pilkan ja hylkäämisen. (Ackerman 1990: 49.) Tutkimuksissa on todettu lasten olevan tavallista lojaalimpia vanhempiaan kohtaan. Lapset vaikenivat perheen ongelmista, minkä on arveltu johtuvan joko lojaalisuudesta tai pelosta vanhempiaan kohtaan. (Itäpuisto 2005: 115.)

Tutkimuksissa on todettu, että pelko ja häpeä ovat yleisimpiä tunteita, jotka alkoholiongelmaisten läheiset mainitsevat. Lapsi pelkää usein alkoholiongelmaista vanhempaansa ja häpeää häntä ja kotitilannettaan. Negatiivisia tunteita aiheuttaa myös muiden ihmisten aiheuttama päihdeperheen lapsen leimaaminen ja lapsen pilkkaaminen. Tämä saattaa olla lapselle stressaavaa ja aiheuttaa muun muassa vihan, ahdistuksen, toivottomuuden ja pelon tunteita. Se saattaa myös aiheuttaa masennusta ja heikentää lapsen itsetuntoa. (Itäpuisto 2005: 69, 94-96.)

Päihdeperheessä vanhempi lupaa usein lapselle monia asioita, jotka jäävät yleensä kuitenkin humalan vuoksi toteuttamatta. Vanhempi saattaa myös yhtenä päivänä osoittaa lapselle huolenpitoa sekä rakkautta ja seuraavana päivänä kohdella lasta erittäin huonosti. Päihdeperheiden lapset kokevatkin usein luottamuksen ja turvallisuuden puutetta suhteessa päihdeongelmaiseen vanhempaansa. Turvallisuuden puute voi synnyttää lapsille vahingollisia puolustusmekanismeja, jotka leimaavat lasten kasvua ja myöhempää emotionaalista kehitystä aikuisina. (Ackerman 1990: 42, 57-58.)

Itäpuisto (2005: 74.) on todennut väitöskirjassaan väkivallan liittyvän vahvasti alkoholiongelmiin. Joka kolmas päihdevanhemman kanssa elänyt lapsi on kokenut tai nähnyt fyysistä väkivaltaa ja kaksi kolmesta on kokenut joko fyysistä, henkistä, seksuaalista, sosiaalista tai taloudellista väkivaltaa. Onkin todettu, että lapsia häiritsee useammin perheessä tapahtuva riitely ja väkivalta sekä huomiotta jääminen kuin itse alkoholin käyttö (Cork 1990: 84).

Lapset joutuvat usein suojaamaan itseään vanhempien sekä fyysiseltä että henkisesti väkivaltaisuukselta. Yleinen suojautumiskeino on kotoa poissa pysytteleväminen tai sieltä kokonaan pois muuttaminen. Myös pyrkimys vanhemman alkoholinkäytön rajoittamiseen on yleinen itsensä suojelukeino. Lapsi saattaa piilottaa tai laimentaa alkoholia, jotta sen käytön vaikutukset vanhempaan olisivat vähäisempiä. Lapset joutuvat suojelemaan fyysistä hyvinvointiaan muillakin tavoin. Varsinkin tilanteissa, joissa äidillä on alkoholiongelma, lapsi joutuu usein itse huolehtimaan ruokailustaan, riittävän unen saamisesta sekä vaatehoidostaan. (Itäpuisto 2005: 100-101.)

Jos kotona tilanne on huono, lapset ryhtyvät yleensä etsimään itselleen turvapaikkaa. Turvapaikka voi olla jokin konkreettinen paikka tai tila kuten uni, mielikuvitus tai päihtymys. Lapsi voi nähdä myös kuoleman turvapaikkana. Tutkimuksissa onkin havaittu yhteys vanhempien päihdeongelmien ja lasten itsemurhien tai itsemurhasuunnitelmien välillä. (Itäpuisto 2005: 86.)

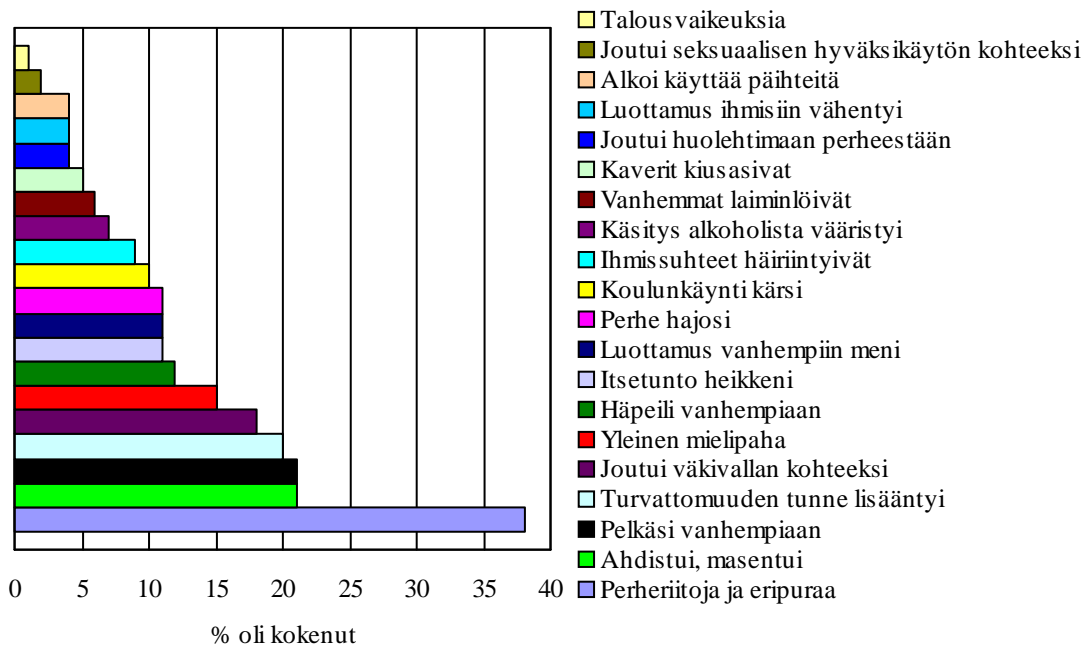
Myös vanhempien yöllinen humalassa häiriköinti vaikuttaa lapsiin. Itäpuiston (2005: 84-85, 94.) tutkimuksessa yli puolet kertoi uniensa häiriintyneen vanhempien alkoholinkäytön vuoksi. Joka kolmas kertoi väsymyksen johtaneen koulunkäyntivaikkeuksiin. Myös vanhempien juomakumppanit aiheuttavat usein lapsille haittoja.

Alkoholiongelmaisen vanhemman ja lapsen välinen suhde on yleensä huonompi kuin jos lapsi elää vanhemman kanssa jolla ei ole päihdeongelmaa. Tähän osaltaan vaikuttaa alkoholiongelmaisten vanhempien kyvyttömyys huolehtia lapsista ja lasten laiminlyöminen. (Itäpuisto 2005: 80-81.) Päihdeperheiden lapset joutuvat usein käyttäytymään aikuismaisesti, koska he joutuvat usein huolehtimaan itsestään, vanhemmistaan ja nuoremista sisaruksistaan. Tällaisen vastuun ottaminen vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen ja tekoihin, lapset muun muassa joutuvat rajoittamaan ja kieltämään itseltään monia lapsuuteen kuuluvia elämäntapoja. Edellä mainittu varhainen toisista huolehtiminen nopeuttaa lapsen kehitystä, mikä saattaa johtaa vakaviinkin rooliristiriitoihin. Lapsi joutuu kotona olemaan aikuinen, koulussa puolestaan tavallinen koululainen. (Ackerman 1990: 48-50; Itäpuisto 2005: 102.) Päihdeperheen lapsella saattaa olla vääristynyt käsitys aikuisen roolista, jos hän saa ainoan aikuisen mallinsa päihdeongelmalliselta vanhemmalta. Tämä vääristynyt kuva vanhemman normaalista käyttäytymisestä saattaa muuttua oikeaksi vasta vuosia myöhemmin. (Ackerman 1990: 62-63.)

Päihdeperheiden lasten keskinäisistä suhteista on ristiriitaisia näkemyksiä. Toisaalta päihdeperheissä sisarusten on todettu olevan paremmissa väleissä keskenään kuin perheissä, jossa päihdeongelmia ei ole. Tämän oletetaan johtuvan siitä, että vaikeassa tilanteessa sisarukset tukevat toisiaan ja yhdistävät voimansa tilanteesta selviytymiseksi. Sisarukset myös ymmärtävät toisiaan, koska he elävät samassa tilanteessa ja pystyvät helposti jakamaan kokemuksensa. Sisarukset pystyvät myös keskustelemaan perheen tilanteesta helpommin keskenään kuin muiden ihmisten kanssa, koska perheen tilannetta usein hävetään eikä siitä haluta puhua ulkopuolisille. (Itäpuisto 2005: 104.) Toisaalta päihdeperheen sisarusten on todettu eristäytyvän toisistaan. Päihdeperheissä sisarukset riitelevät tavallista enemmän, mikä vaikuttaa sisaruksilta saatavaan tukeen negatiivisesti. Sisarusten välisten suhteiden on todettu vaikeutuvan myös johtuen siitä, että vanhin sisaruksista joutuu usein ottamaan vanhemman roolin, mikä aiheuttaa lapselle roolipaineita. (Ackerman 1990: 49-50.)

Päihdeperheiden lapsilla on erilaiset mahdollisuudet selvitä vanhempien päihteiden käytöstä. Tähän vaikuttavat muun muassa lapsen ikä vanhempien päihdeongelman alkamisajankohtana, lasten lukumäärä ja ikäjärjestys, perheen ulkopuoliset ystävät sekä se, onko päihdeongelmainen isä vai äiti. Terveiden ihmissuhteiden luominen on päihdeperheiden lapsille tärkeää selviämisen kannalta. On myös todettu, että lapsilla, joilla on perheen ulkopuolisia tärkeitä ihmissuhteita, on pienempi vaara tulla itse päihdeongelmaiseksi aikuisiässä. (Ackerman 1990: 30, 47.)

Päihdeperheiden lapset kokevat monia erilaisia haittoja vanhempiensa päihteiden käytön seurauksena. Lasinen lapsuus -tutkimuksen mukaan selkeimpiä haittoja lapsille ovat perheriidat, pelko vanhempia kohtaan sekä ahdistus ja masennus. Yhteenvedo lasten kokemista haitoista näkyy kuvioista 2.

KUVIO 2. Suomalaisten päihdeperheiden lasten lapsuudessa kokemat haitat vuonna 2004, % (N=115) (Peltoniemi 2005: 8).

3 PERHETYÖ

Perhetyö on sosiaalialan työmuoto, jolla yksinkertaisimmillaan tarkoitetaan perheiden kanssa työskentelemistä. Perhetyötä tekevät useat tahot, joten myös käsitteellä perhetyö on monta selitystä. Perhetyöllä saatetaan tarkoittaa perheen kotiin annettua palvelua, toisinaan käsite liitetään laitoksessa tehtävään työhön. Yhtä tarkkaa selitystä työmuodolle ei ole kuitenkaan löydetty. (Heino – Berg – Hurtig 2000: 10.)

Perhetyön tavoitteena on usein ennaltaehkäistä lapsen sijoittaminen. Viime vuosina on perhetyössä keskitytty myös varhaiseen puuttumiseen, jolloin tavoitteena on perheen tukeminen ennen kuin ongelmat monimutkaistuvat ja muuttuvat vaikeasti hallittaviksi. (Saarnio 2004: 248.) Perhetyö tapahtuu perheen tarpeista riippuen joko kotona tai laitoksessa ja sen kesto vaihtelee palveluntarjoajien mukaan. Palveluntarjoajina voi olla esimerkiksi kunnat tai järjestöt. Perhetyön tarve voi ajoittua lastensuojelun työprosessin eri vaiheisiin. Työtä voidaan siis tehdä ennaltaehkäisevästi, mahdollisen sijoituksen aikana ja jälkihuoltana. Perhetyön etuna on mahdollisuus yhdistää joustavasti ja asiakaslähtöisesti erilaista toimintaa asiakkaalle. (Heino ym. 2000: 12, 202.)

Perhetyö on asiakasperheiden tukemista perheen itsenäisessä selviytymisessä ja vanhemmuudessa sekä arjen kasassa pitämisessä (Saarnio 2004: 204). Sen avulla pyritään rakentamaan ja parantamaan yhteyksiä perheen jäsenten välillä. Perheen elämään puuttuminen tapahtuu vahvojen ja virallisten väliintulojen avulla. Pyrkimyksenä on myös helpottaa perheen ja eri palvelujen välistä yhteistyötä ja keskinäistä ymmärrystä. (Heino ym. 2000: 21, 202.)

Perhetyötä tehdään eri ympäristöissä, mikä tuo työn sisältöön omat ulottuvuutensa. Perhetyö voi olla jatkuvaa jokapäiväistä ohjausta ja tukea tai sitä voidaan tarvita vaikeasta elämänvaiheesta tai kriisistä selviämiseksi. Lastensuojelulaitoksissa perhetyötä tekee usein koko henkilökunta tai siihen on voitu erikseen nimetä joitakin työntekijöitä. Useimmiten työ tapahtuu parityöskentelynä, jolloin henkilökunnan erilaiset koulustaustat erilaisine metodeineen saattavat olla suuri etu. (Heino ym. 2000: 184, 185, 193.)

4 MONIAMMATILLINEN OSAAMINEN

Moniammatillisella osaamisella tarkoitetaan taitoa työskennellä eri alojen edustajista koostuvissa verkostoissa sekä taitoa käyttää hyödyksi eri ammattialojen erityisosaamista ja teoretietoa työssä. Yhteisen näkökulman luominen auttaa myös työn tutkimisessa ja kehittämisessä. (Diakonia ammattikorkeakoulu 2004.) Moniammatillinen työskentely, yhteistoiminta, tiimityö ja verkostot ovat 1990 -luvulla nousseet hyvinvointipalveluissa alan trendiksi. Moniammatillisuudella haetaan työskentelyyn uudenlaista joustavuutta ja moniulotteisuutta. Tavoitteena on ammatillisen työn vahvistaminen erilaista asiantuntemusta yhdistämällä. Samalla tavoitteena on auttamis- ja hoitotyön laadun parantaminen yhdistämällä palvelutilanteisiin eri ammattien ja organisaatioiden osaamista. (Pohjola 1999: 110.)

Todellinen moniammatillisuus on työskentelymuotona erittäin vaativaa. Peruskysymys on, miten saadaan yhdistettyä mahdollisimman hyödyllisesti erilainen ammatillinen osaaminen yhteiseen tavoitteeseen ottaen samalla asiakkaat huomioon. Se merkitsee erilaisten kielten ja todellisuuksien yhteensovittamista. Yhteistoiminnan normit määrittyvät eri ammattien orientaatioiden pohjalta. Useat ammattitaustat tuottavat monta erilaista näkökulmaa samaan käsiteltävään ilmiöön, mikä sinänsä on moniammatillisuuden

voimavara. Samalla haasteena on ymmärtää erilaiset todellisuuksien tulkinnat ja kyky olla edellyttämättä työntekijöiltä heidän kokemustaan laajempia näkökulmia. (Pohjola 1999: 112.)

Moniammatillisuus tulee nähdä uutena ammattitaitona ja työskentelytapana, joka ei rakennu ainoastaan muuttamalla fyysisesti samaan toimitilaan. Tarvitaan kehittämis- ja oppimisprosesseja, joissa oma ammattitaito jaetaan yhteiseksi voimavaraksi. Moniammatillisessa verkostossa asetetaan oma ammatillinen osaaminen vuorovaikutukseen, jossa yksilö voi olla niin antavana kuin vastaanottavanaakin osapuolena. (Linnossuo 1996: 73.)

Mikäli yhteistyökumppaneiden arvot ja toimintaperiaatteet ovat erilaiset, eivätkä eri osapuolet ole yhdessä sopineet vallitsevista säännöistä ja käytännöistä, voi toiminnan sujuminen olla mahdotonta. Erilaisia työkuultureita edustavilla henkilöillä voi olla heille ominaisia termejä ja ilmaisuja, joita toisen alan edustajat eivät ymmärrä. Mikäli yhteinen kieli puuttuu, eikä työskentelyn alussa ole yhdessä selvennettyä käsitteistöä, voi tämäkin vaikeuttaa yhteistyön toimivuutta. Lisäksi jokaisen osapuolen on määriteltävä sekä itselleen että yhdessä, mikä kunkin toimijan rooli ja asema työyhteisössä on. Myös odotukset ja tavoitteet on syytä määritellä työn alkuvaiheessa. Tavoitteiden avulla jokainen yksilö tietää mihin työllä tähdätään, ja kaikki sitoutuvat näin yhteisen päämäärän saavuttamiseen. (Huoponen – Peltonen – Mustalampi – Koskinen-Ollonqvist 2001: 62-64.)

5 PERHE ELÄMÄÄN -PROJEKTI

Perhe elämään -projekti on Kalliolan settlementin toteuttama ja RAY:n rahoittama kolmivuotinen projekti. Projekti on alkanut maaliskuun alussa 2006 ja se kestää vuoden 2009 helmikuun loppuun. Projektissa työskentelee kaksi projektityöntekijää. Yhteistyökumppaneina toimivat muun muassa Stakes, Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia ja Heikki Waris -instituutti. Projektin tavoitteena on kehittää uusia yhteistyöverkostoja ja tukimuotoja, joilla pystytään entistä paremmin huomioimaan päihdeperheen ja sen jokaisen perheenjäsenen avun ja tuen tarpeita. (Rajamäki 2005.)

Kalliolan setlementti tuottaa sekä päihde- että lastensuojelupalveluita ja Kalliolan setlementtiin kuuluva Kalliolan Nuoret ry tuottaa erilaisia nuorisotyöhön liittyviä palveluita. Viimeisten viiden vuoden aikana toimintaan on tullut vahvasti mukaan myös vapaaehtoistyö, joka kohdistuu merkittävältä osin päihdeongelmaisiin. Näiden eri työmuotojen myötä on tullut ilmi tarve tiiviimpään yhteistyöhön, jotta päihdeperheitä saataisiin autettua paremmin, nimenomaan perheenä. Kalliolan setlementin sisäisen yhteistyön lisäksi projektin tavoitteena on tehdä yhteistyötä Helsingin, Vantaan ja Espoon kaupunkien päihde-, lastensuojelu- ja erityisnuorisotyön kanssa. (Rajamäki 2005.)

5.1 Projektin tavoitteet

Perhe elämään -projektin tavoitteena on ennaltaehkäistä alkoholinkäytön aiheuttamia haittoja perheessä, parantaa päihdeperheiden sosiaalisia suoriutumisedellytyksiä sekä tukea perhettä uusien ongelmanratkaisujen löytämisessä. Projektin konkreettisena tavoitteena on kehittää päihdeperhekeskusmalli, jonka avulla pystytään tukemaan alkoholinkäytön vuoksi vaikeuksissa olevia perheitä. Näihin tavoitteisiin pyritään pääsemään luomalla toimintamalli, jossa yhdistetään päihdetyön, lastensuojelutyön, sosiaalisen nuorisotyön ja vapaaehtoistyön osaaminen päihdeperheiden tukemisessa. (Rajamäki 2005.)

5.2 Projektin työmenetelmät

Projektin työmenetelminä käytetään perhetyötä, työparityöskentelyä, verkostoyhteistyötä, koko perheen hoidontarpeen arviointia ja palveluohjausta. Pääasiallisena menetelmänä tullaan käyttämään Beardsleen perheinterventiota ja myöhemmin, syksystä 2007 alkaen, CRAFT-menetelmää eli Community Reinforcement and Family Trainingia. Beardsleen perheinterventio koulutuksen järjestää Stakesin Toimiva lapsi & perhe -hanke ja siihen osallistuu Kalliolan setlementistä yhteensä 18 työntekijää, Perhe elämään -projektin työntekijöiden lisäksi myös Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien sekä Kalliolan päihdetyön työntekijöitä. Tämä mahdollistaa suuremman tehtyjen interventioiden määrän. Kouluttamalla Kalliolan muitakin toimijoita, halutaan myös varmistaa, ettei projektista tulla riippuvaisiksi vaan tieto ja käytännön kokemus siirtyvät eteenpäin. (Paasivirta-Mulenga 2006.)

5.2.1 Beardsleen perheinterventio

Beardsleen perheinterventio on alun perin kehitetty työskentelymenetelmäksi perheille, joissa vanhemmalla on mielenterveyden ongelmia. Myöhemmin menetelmää on ryhdytty käyttämään muissakin tilanteissa, joissa vanhemmalla on jokin vakava ongelma, joka vaikuttaa koko perheeseen. Menetelmää on käytetty muun muassa lastensuojelussa ja päihdehuollossa. (Sohlman.)

Vanhemman sairaus tai ongelma vaikuttaa lapseen sen myötä, miten asia vaikuttaa vanhemmuuteen. Kun vanhemmalla on ongelma, heikkenee vanhemman kyky hoitaa arjen jokapäiväisiä asioita. Arjen sujuvuus ja pysyvyys on lapselle turvallisuutta tuottava tekijä, jonka puuttuminen saattaa vakavasti vaikuttaa turvallisuudentunteen lisäksi lapsen koko hyvinvointiin. Tilanteissa, joissa vanhempi ei pysty selviytymään arjen rutiineista, lapsi ottaa usein vastuuta kodin ja myös vanhempien hoitamisesta. Vastuun ottamisen on todettu olevan lapsen kehitykselle ongelma erityisesti silloin, kun se on lapsen ikään nähden liian vaativaa ja lapsen toimintavalmiudet eivät riitä. (Solantaus – Beardslee 1996: 117, 122.)

Beardsleen perheinterventio on prosessityöskentelyä perheen kanssa. Työskentely sisältää yleensä yhteensä 7-8 tapaamista. Määrä on suurempi, jos perheessä on paljon lapsia. Työskentelyn aikana vanhempia ja jokaista lasta tavataan erikseen yksilöistunnoissa, joiden lisäksi koko perheelle järjestetään yhteinen perheistunto. Tämän lisäksi järjestetään yksi seurantaistunto. (Stakes 2006b.)

Perheintervention tarkoituksena on ehkäistä lasten sairastuminen. Menetelmän avulla pyritään tukemaan vanhemmuutta sekä lasten pärjäämistä ja tervettä kehitystä. Perheinterventio on ennaltaehkäisevä työmuoto. Asioihin pyritään vaikuttamaan jo ennen kuin ongelmaa on lapselle ehtinyt kehittyä. Interventio perustuu pärjäämisen tukemiseen. Perheen kaikkia jäseniä tuetaan saamaan otetta elämästään ja hallitsemaan sitä vaikeuksista huolimatta. Perheintervention toteuttaminen vaatii aina ensisijaisesti perheen omaa tahtoa. Jos perhe ei interventiota halua, on sitä turha lähteä toteuttamaan. (Solantaus – Beardslee 1996: 117-118, 124, 126.)

5.2.2 CRAFT – Community Reinforcement and Family Training

CRAFT -menetelmässä keskitytään päihdeongelmaisen läheisen omiin kokemuksiin, joiden perusteella laaditaan henkilökohtainen suunnitelma uusista käyttäytymismalleista ja niiden opettelemisesta päihdeongelmaisen kanssa toimiessa. Läheisellä on 12 tunnin mittaista tapaamista CRAFT -valmentajan kanssa. Tapaamisten välissä on viikon soveltamisjakso kotona, jolloin läheinen soveltaa oppimaansa omassa ympäristössään. Tapaamisissa läheinen kertoo omista kokemuksistaan ja onnistumisistaan edellisen viikon aikana. Kouluttajan tuella ja ohjauksella mietitään aina tulevan viikon jatkosuunnitelma. (Myllyhoitoyhdistys ry 2006.)

CRAFT -menetelmässä perheenjäseniä opastetaan tunnistamaan päihteidenkäyttöä ennakkoivia tunnuspiirteitä päihteidenkäyttäjän elämässä. Ohjelmassa ohjataan läheisiä myös parempien kommunikaatiotaitojen harjoitteluun siten, että tyytymättömyyden ilmaisun sijaan yritetään kommunikoida asioista positiivisesti. Menetelmän tärkeänä osana pidetään myös päihdeongelmaisen palkitsemista hänen onnistuneista yrityksistään pysyä raittiina. (Koski-Jännes 2004: 125.)

Yksi CRAFT -menetelmän tärkeistä asioista on myös kiinnittää huomiota siihen, miten läheinen voi parantaa omaa elämäänsä. Erityisen tärkeää on huolehtia läheisen itsensä jaksamisesta. Hänellä tulee olla joku luotettava ystävä, jolle hän voi purkaa ajatuksiaan ja tunteitaan. Hänen täytyy pystyä järjestämään myös itselleen jotain mukavaa ja virkistävää tekemistä, jolloin hän pystyy unohtamaan läheisensä päihdeongelman ainakin hetkeksi. (Koski-Jännes 2004: 125.)

CRAFT -menetelmässä on kolme tavoitetta:

1. Parantaa läheisen emotionaalista, fyysistä ja sosiaalista toimintakykyä
2. Vähentää päihdeongelmaisen päihteiden käyttöä ja pyrkiä täydelliseen päihteettömyyteen
3. Helpottaa päihdeongelmaisen hoitoon hakeutumista (Myllyhoitoyhdistys ry 2006.)

5.3 Perhe elämään –projektin taustaorganisaatio

Kalliolan setlementti on Kalliolan Kannatusyhdistys ry:n, Kalliolan Nuoret ry:n, Kalliolan Senioripalvelusäätiön, Kiinteistö Oy Helsingin Kalliolan ja S-Asunnot Oy:n yhteisliittymä. Suomessa on 37 setlementtiä, joista Kalliolan setlementti on vanhin. Keskeisiä työmuotoja Kalliolan setlementissä ovat kansalaisopistotoiminta, päihdetyö, lastensuojelutyö, lapsi- ja nuorisotyö, harraste- ja kulttuuritoiminta, vapaaehtoistyö sekä seniorityö. Toimintaa ohjaavia arvoja ovat erilaisuuden hyväksyminen, tasa-arvoisuus, yksilön oikeuksien kunnioittaminen sekä luottamus ihmisen ja yhteisön kykyyn ratkaista itsestä ongelmia. Kalliolan setlementti on poliittisesti sitoutumaton ja se toteuttaa avaraa ekumeenista ajattelua. (Kalliolan setlementti 2006.)

Kalliolan setlementin lastensuojelutyötä tekevät Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokodit sekä Mäkirinteen nuorisokoti. Mäkirinteen nuorisokoti sijaitsee Kanta-Hämeessä Hausjärvellä. Se on helsinkiläisille päihdeongelmallisille nuorille suunnattu Nuorten Kisko - yhteisöhoitomallia työskentelymenetelmänään käyttävä lastensuojelulaitos. (Kalliolan setlementti 2006.) Opinnäytetyössämme emme ole haastatelleet Mäkirinteen nuorisokodin työryhmää yksikön pääkaupunkiseudun ulkopuolisen sijainnin ja erilaisen, päihteiisiin suuntautuneen toimintamuotonsa vuoksi.

6 TUTKIMUSKOhteena OLEVAT LASTENSUOJELULAITOKSET

Tutkimuksemme kohteena on Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien henkilökunta. Kalliolan nuorisokoteihin kuuluvat Helsingin, Vantaan ja Espoon yksiköt. Jokainen yksikkö on tarkoitettu 13-18 -vuotiaille huostaanotetuille nuorille. Jokaisessa yksikössä on kahdeksan hoitopaikkaa. Nuoren täyttäessä 18 -vuotta nuorisokoti tekee nuoren kanssa jälkihuoltosopimuksen, jonka perusteella hänelle on mahdollista antaa jälkihuoltoa 21 -vuotiaaksi asti. Nuorisokotien keskeisiä työmenetelmiä ovat omaohjaajatyö, tiimityö, verkostotyö, parityö ja perhetyö. Lisäksi Helsingin yksiköllä on käytössä nuorten osaamisenkartoitus, joka on heidän itsensä kehittämä työmuoto. Työmenetelmiä arvioidaan ja kehitetään jatkuvasti. (Kalliolan Kannatusyhdistys ry 2006.)

Toiminnassa nuorten kanssa korostetaan voimavarojen, itsenäistymisen ja tukemisen merkitystä. Nuorten itsenäistä asioiden hoitoa, koulutusta, työelämää, harrastuksia ja itsenäistä asumista tuetaan. Jokaisella nuorella on omaohjaajapari, joka vastaa nuoren asioiden hoidosta yhdessä nuoren, vanhempien ja muun verkoston kanssa. (Kalliolan Kannatusyhdistys ry 2006.)

6.1 Helsingin yksikkö

Helsingin yksikkö sijaitsee Sturenkadulla Helsingissä. Päätoimisia työntekijöitä nuorisokodissa on kahdeksan. Vuonna 2006 toiminnassa korostetaan erityisesti lastensuojelutyön mallin kehittämistä, profiloitumista, pari- ja tiimityötä sekä itsenäistymisen tukemista. Nuorisokodilla on monia yhteistyökumppaneita, muun muassa nuorten sosiaalityöntekijät, kaupunkien ja yksityiset lastensuojelulaitokset, alaikäisten päihdehoitolaitokset, HUS:n nuorisopsykiatrian yksiköt, eri oppilaitokset ja poliisi. (Kalliolan Kannatusyhdistys ry 2006.)

6.2 Vantaan yksikkö

Vantaan yksikkö sijaitsee väliaikaisissa vuokratiloissa Mäkelänkadulla Helsingissä, mutta toimintaa varten suunnitellaan omaa nuorisokotirakennusta Vantaan Matariin. Nuorisokodissa työskentelee kymmenen päätoimista työntekijää. Vuonna 2006 nuorisokodin painopistealueita ovat lastensuojelutyön mallin kehittäminen, profiloituminen, oman toimintakulttuurin muotoutuminen, laatutyö, perustehtävien tarkentaminen ja rakenteiden vahvistaminen. (Kalliolan Kannatusyhdistys ry 2006.)

6.3 Espoon yksikkö

Espoon yksikkö sijaitsee Espoon Kilossa, jossa se aloitti toimintansa 1.9.2005. Päätoimisia työntekijöitä nuorisokodissa on kymmenen. Vuonna 2006 toiminnan painopisteiksi on määritetty lastensuojelutyön mallin kehittäminen, profiloituminen, ryhmäytyminen, yhteistyöverkostojen rakentaminen, laatutyöskentelyn käynnistäminen, rakenteiden vahvistaminen sekä oman toimintakulttuurin luominen. (Kalliolan Kannatusyhdistys ry 2006.)

6.4 Espoon vastaanottokoti

Kalliolan vastaanottokoti on lyhytaikaista sijaishuoltoa tarjoava lastensuojelulaitos. Vastaanottokoti on tarkoitettu Espoon kaupungin sijoittamattomille 13–17 -vuotiaille nuorille, jotka tarvitsevat pysäytystä, kokonaisvaltaista arviointia ja selvittelyä tilanteensa kartoittamiseksi. Sijoitus kestää keskimäärin 0-4 kuukautta. Vastaanottokoti aloitti toimintansa 1.4.2005. Se sijaitsee toistaiseksi vuokratiloissa Helsingin Mäkelänkadulla, mutta toimintaa varten suunnitellaan omia vuokratiloja Espoon kaupungin alueelta. Vastaanottokodissa työskentelee 10 päätoimista työntekijää. (Kalliolan Kannatusyhdistys ry 2006.)

Vastaanottokodin keskeisiä työmenetelmiä ovat omaohjaajatyö, tiimityö, verkostotyö, parityö ja perhetyö. Toiminnan painopistealueita ovat vuonna 2006 lastensuojelutyön mallin kehittäminen, profiloituminen, arviointiprosessin kehittäminen, rakenteiden vahvistaminen, työryhmän ryhmäytyminen ja Espoon kaupungin kanssa tehtävän yhteistyön syventäminen. Keskeisiä yhteistyökumppaneita ovat Espoon opetustoimi, sosiaali- ja terveystoimi ja koho-ryhmä, joka tekee nuorisopsykiatrista konsultaatiota. (Kalliolan Kannatusyhdistys ry 2006.)

7 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT

Tutkimusongelmamme käsittelee päihdeperheitä, perhetyötä ja lastensuojelun sijaishuollon työntekijöiden päihde- ja perhetyön osaamista. Tutkimuksellamme pyrimme vastaamaan ainakin seuraaviin kysymyksiin.

1. Minkälaista koulutusta nuorisokotien työntekijöillä on päihde- ja perhetyöstä?
2. Minkälaisia kokemuksia työntekijöillä on päihdeperhetaustaisista nuorista arjen toiminnassa? Miten päihdeperhetausta näkyy nuoressa? Eroaako huumeperheen nuori alkoholiperheen nuoresta?
3. Minkälaisia tarpeita työntekijöillä on päihde- ja perhetyön koulutukselle ja tuelle päihdeperheiden kohtaamiseen?
4. Mitä kehittämistarpeita työntekijät näkevät olevan lastensuojelutyön ja päihdetyön välillä ja minkälaista yhteistyötä he kokevat tarvitsevansa?

8 TUTKIMUSMENETELMÄ

Olemme valinneet opinnäytetyömme aineistonhankintamenetelmäksi teemahaastattelun, jonka toteutamme ryhmäkeskusteluina. Päädyimme ryhmäkeskusteluihin keskusteltuamme Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien johtajan Kari Ollilan kanssa, joka uskoi kyseisen menetelmän olevan toimiva tutkimuskohteenamme olevien työyhteisöjen kohdalla. Ryhmähaastatteluilla saamme kattavan kuvan eri työyhteisöjen näkemyksistä ja tarpeista. Ryhmähaastattelu antaa myös suuremman aineiston kuin mitä yksilöhaastatteluilla olisi resurssien vähäisyyden vuoksi mahdollista saada.

8.1 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu on yksi käytetyimmistä haastattelumenetelmistä. Siinä haastattelulla ei ole selkeää suoraviivaista rakennetta, vaan se etenee tiettyjen ennalta määriteltyjen teemojen pohjalta. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä. Kaikki teemat käydään haastateltavien kanssa läpi, mutta tiettyä järjestystä ei ole pakko noudattaa. Teemat voidaan käydä läpi juuri siinä järjestyksessä, joka haastattelussa tuntuu luontevalta. Haastateltava saattaa itsekin ryhtyä kertomaan aiheesta, joka olisi tullut esille haastattelun myöhemmässä vaiheessa. Tällöin kyseinen teema onkin luonnollista käsitellä jo aikaisemmin. Teemojen alle voi miettiä valmiiksi tarkentavia kysymyksiä, joiden avulla haastattelua pystytään johdattelemaan eteenpäin. (Eskola – Suoranta 1999: 87; Hirsjärvi – Hurme 1991: 36, 86.)

Teemahaastattelu on hyvä tiedonhankintamenetelmä tilanteissa, joissa tutkittava aihe on tutkijalle ennalta melko tuntematon. Myös silloin, kun halutaan saada tietoa haastateltavan mielipiteistä ja niiden perusteluista tai hänen elämymaailmastaan ja määritelmistään tietyistä asioista ja tilanteista, on teemahaastattelu hyvä menetelmä. (Stakes 2005; Hirsjärvi – Hurme 1991: 36) Teemahaastattelua käytetään usein tilanteissa, joissa tutkija on kiinnostunut tutkittavan ilmiön perusluonteesta ja -ominaisuuksista. (Hirsjärvi – Hurme 1991: 40-41.)

Teemahaastattelun avulla saadaan usein syvempää tietoa kuin strukturoidulla haastattelulla, koska haastateltava voi kertoa vapaasti aiheesta ja haastatteliija pystyy tarkentamaan hänen vastauksiaan lisäkysymyksillä. (Eskola – Suoranta 1999: 88; Stakes 2005.)

Teemahaastattelu onkin vapaa tutkijan näkökulmasta ja haastateltava voi parhaiten kertoa oman mielipiteensä. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 48.) Teemahaastattelun etuna on myös se, että haastattelija voi välittömästi havaita, jos haastateltava ei ole ymmärtänyt kysymystä oikein ja oikaista väärinkäsityksen. Haastattelija voi myös muokata kysymyksiä seuraavia haastatteluja varten, jos ne osoittautuvat epäselviksi. (Hirsjärvi – Hurme 1991: 86.)

Teemahaastattelun käytännön toteutusta kannattaa miettiä tarkkaan ennen varsinaista haastattelua. Haastattelupaikkaan on hyvä käydä tutustumassa etukäteen, jotta tietää miten tilanteeseen olisi hyvä varautua. Haastattelupaikan tulisi olla rauhallinen, koska teemahaastattelu edellyttää, että haastattelija saa hyvän kontaktin haastateltavaan. Usein paras paikka on sellainen, jossa haastattelu voidaan toteuttaa ilman keskeytyksiä ja ympärillä olevaa hälinää. Ennen haastatteluja haastattelijan pitää miettiä valmiiksi haastatteluun käytettävä aika. Haastatteluun kuluvan ajan lisäksi on syytä varata aikaa muun muassa haastattelun ennakkojärjestelyihin. Myös haastattelussa käytettävä välineistö on päätettävä etukäteen. Nauhuri on aina tarpeellinen, jotta kaikki tärkeä informaatio saadaan talteen. (Hirsjärvi – Hurme 1991: 61-62.)

8.2 Ryhmäkeskustelu

Ryhmäkeskustelulla tarkoitetaan järjestettyä keskustelutilannetta, jossa keskustellaan tietystä aiheesta tai teemoista (Valtonen 2005: 223). Se on melko nopea ja paljon informaatiota tuottava tiedonhankintamenetelmä. Ryhmäkeskustelussa haastateltavat vaikuttavat toisiinsa ja ryhmädynamiikka on tärkeässä asemassa. Ryhmä saattaa vaikuttaa keskustelutilanteeseen ja keskustelussa saatuihin vastauksiin sekä positiivisella että negatiivisella tavalla. Jos ryhmädynamiikka ei toimi ja ryhmässä on joku, jonka läsnä ollessa kaikki haastateltavat eivät uskalla kertoa mielipidettään, saattaa haastattelusta saatu aineisto olla vääristynyttä. (Eskola – Suoranta 1999: 98; Stakes 2005.)

Haastattelijan rooli on ryhmäkeskustelussa merkityksellinen, vaikka hän ei yleensä itse osallistu keskusteluun aktiivisesti. Haastattelijan tehtävänä on luoda keskustelulle luonteva ilmapiiri, ohjata keskustelua sekä kannustaa keskustelijoita vuorovaikutukseen toistensa kanssa ja pohtimaan käsiteltäviä asioita keskenään. Keskustelutilaisuuden avauspuheenvuoro on aina tärkeä. Siinä haastattelija esittelee aiheen josta puhutaan ja miten

keskustelun on tarkoitus edetä. Myös haastattelijan puhetapa on tärkeä. Jos hän esittää asiansa rennosti, luo se keskustelun osallistujille kuvan vapaamuotoisesta tilaisuudesta, jossa ei sanomisia tarvitse muotoilla virallisesti. Tämä vapauttaa usein tilannetta ja helpottaa keskustelun sujumista. Vaikka ryhmäkeskustelun on tarkoitus olla vapaata keskustelua ryhmän jäsenten kesken, aloitetaan keskustelu yleensä kierroksella, jossa jokainen esittelee itsensä ja kertoo itsestään jotakin keskusteltavaan aiheeseen liittyen. (Valtonen 2005: 223-224, 232-233.)

Ryhmäkeskustelu tuo usein esille sellaista tietoa, mitä yksilöhaastatteluissa ei välttämättä saada. Ryhmäkeskustelun etu tulee esille erityisesti tilanteissa, joissa halutaan saada tietoon ryhmän yhtenäinen näkemys tietystä aiheesta. (Stakes 2005.) Ryhmäkeskustelussa osallistujien kommentit ja mielipiteet herättävät usein muissa haastateltavissa uusia ajatuksia ja huomioita, jolloin aineistosta saattaa tulla monipuolisempi kuin mitä saataisiin yksilöhaastatteluilla (Valtonen 2005: 226). Yksilöhaastatteluissa haastateltava pystyy kertomaan ryhmästä ja sen näkemyksistä, mutta ryhmäkeskustelussa tutkija pääsee myös itse havainnoimaan ryhmän toimintaa (Alasuutari 1995: 152).

9 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyömme suunnitteluvaiheessa tapasimme sekä Kalliolan kehittämissyksikön johtajaa Matti Rajamäkeä että Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien johtajan Kari Ollilan. Rajamäeltä saimme idean opinnäytetyömme aiheesta ja keskustelimme yhdessä asioista, joita he haluaisivat meidän selvittävän haastatteluiden avulla. Hän halusi tietoa työntekijöiden koulutustaustasta ja -tarpeesta sekä odotuksista projektia kohtaan. Lisäksi halusimme ottaa selvää päihdeperhetaustan vaikutuksista nuoriin ja perhetyön hyödyistä päihdeperheelle. Rajamäki myös ehdotti teemahaastattelun käyttöä aineistonhankintamenetelmänä.

Kari Ollilan kanssa tapasimme selvittääksemme haastattelujen käytännönjärjestelyjä. Hänen avullaan sovimme haastattelujen päivämäärät ja haastattelupaikat. Haastattelut ajoitettiin työryhmäpäivien yhteyteen, jotta mahdollisimman moni työryhmän jäsenistä pystyisi osallistumaan haastattelutilanteeseen. Ollilalta saimme myös tietoa Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien toiminnasta. Keskustelimme Ollilan kanssa myös haastat-

telumenetelmän valinnasta. Hän tuki ideaamme käyttää työyhteisöjen ryhmähaastattelu- ja aineistonhankintamenetelmänä.

9.1 Aineiston hankinta

Opinnäytetyömme aineiston hankimme haastattelemalla Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien työryhmiä. Haastattelun teemat mietittyämme ja ajankohdat sovittuamme, lähetimme työryhmille tulevaan ryhmähaastatteluun liittyvän saatekirjeen. (Liite 1.) Halusimme ilmoittaa itse työryhmille tulostamme ja antaa haastateltaville mahdollisuuden pohtia aiheita etukäteen. Tällä tavoin halusimme helpottaa keskustelun syntymistä sekä luoda mahdollisuuden jokaiselle työryhmän jäsenelle miettiä etukäteen omia mielipiteitään aiheista. Päätettyämme teemat pohdimme haastattelujen tueksi tarkentavia kysymyksiä, joiden pohjalta meidän oli helpompi johdattaa keskustelua eteenpäin. (Liite 2.)

Jokaiselle haastattelulle varasimme aikaa tunnin. Haastattelut pyrimme järjestämään tilassa, jossa häiriötekijöitä ei olisi. Ennen haastattelujen alkua asettelimme istumapaikat ringiin. Nauhurit asettelimme eri puolille tilaa, jotta kaikkien haastateltavien puheet kuuluisivat mahdollisimman selvästi. Olimme etukäteen sopineet, että yksi ryhmästä haastattelee ja muut toimivat tarkkailijoina ja tarvittaessa haastattelijan tukena. Haastattelijat alusti keskustelutilanteen kertomalla lyhyesti Perhe elämään -projektista, opinnäytetyömme tarkoituksesta sekä siitä, miten keskustelutilanteen on tarkoitus edetä. Tarkkailijat tekivät muistiinpanoja ja havaintoja ryhmän kommunikaatiosta ja ryhmän jäsenten aktiivisuudesta. Pyrimme asettautumaan työntekijöiden sekaan kukin eripuolille ringiä, jotta haastattelijoiden ja työntekijöiden välille ei tulisi suurta vastakkainasettelua. Tarkkailuvuorossa olleet huolehtivat myös nauhureiden toiminnasta ja mahdollisesta kasetin vaihdosta.

Haastattelujen aikana vallitsi hieman jännittynyt tunnelma, joka kuitenkin rentoutui loppua kohden. Keskustelun aktiivisuus vaihteli eri yksiköiden välillä. Kaikki haastateltavat osallistuivat keskusteluun ainakin yhden puheenvuoron verran. Osa haastateltavista oli muita aktiivisempia. Jokaisella osallistujalla oli mielestämme mahdollisuus esittää mielipiteensä. Työntekijöiden välillä oli myös lyhyitä kahdenkeskisiä vuoropuheluita. Keskustelu eteni kuitenkin sujuvasti ja vuoropuhelun jälkeen saattoi muille nousta esiin uusia ideoita.

Haastattelutilanteissa olisi ollut parannettavaa. Osa tiloista oli suuria, joissa muun muassa kovaääninen ilmastointi häiritsi nauhan laatua. Tämän olisimme voineet välttää tutustumalla tiloihin etukäteen ja ehdottamalla muutosta haastattelupaikkaan. Litterointivaiheessa taustakohina aiheutti sen, että joidenkin haastateltujen puheesta oli hankala saada selvää. Haastattelun aikana pöydällä olevat paperit ja muut tavarat veivät välillä haastateltavien huomion. Olisimme voineet mahdollisesti myös pyytää haastateltavia puhumaan selkeämmin ja kuuluvalla äänellä, mutta halusimme pitää tilanteen mahdollisimman luontevana.

9.2 Teemoittelu

Analysoinnin helpottamiseksi aineistoa voidaan pilkkoa tai ryhmitellä erilaisten aihepiirien alle. Tämä mahdollistaa sen, että tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa voidaan vertailla. (Stakes 2004.) Teemoittelussa on tekstistä pyrittävä löytämään ja sen jälkeen erottelemaan tutkimusongelman kannalta olennaiset asiat. Teemoittelu on suositeltava aineiston analysointitapa erityisesti käytännöllisten ongelmien ratkaisussa. (Eskola – Suoranta 1999: 176, 179.)

Ennen varsinaista teemoittelua voidaan aineisto jakaa esittäjän tai alkuperän mukaan. Alustavan ryhmittelyn jälkeen aineistosta etsitään itse teemat eli aiheet. Teemoittelun tukena voidaan käyttää teemakortistoa, johon aineisto pilkotaan aihealueittain. Tarkoitus on etsiä aineistosta tiettyjä näkemyksiä, jotka siirretään kortistoon sitä kuvaavan teeman alle. Jos aineisto on kerätty teemahaastattelulla, on aineiston pilkkominen helpompaa, sillä haastattelun teemat muodostavat itsessään jäsennyksen aineistoon. Tällöin aineistosta voidaan haastattelurungon avulla etsiä kyseisestä aiheesta kertovia tekstikohtia. (Stakes 2004.)

Teemojen mukaan ryhmiteltyjä aiheita voidaan kuvailla tarkemmin aineistosta poimituilla sitaateilla. (Stakes 2004.) Teemoittain järjestetyt sitaatit ovat yleensä kiinnostavia, mutta niiden avulla ei analyysia ja johtopäätöksiä voida kovin pitkälle tehdä. Sitaatteja voidaan käyttää tehtyjen tulkintojen ja johtopäätöksiä perusteluina. Ne mahdollistavat lukijan tekemän arvioinnin tehdyistä tulkinnoista. Rungas sitaattien käyttö ei pelkästään riitä, sillä tutkimus saattaa jäädä tällöin selvityksen tasolle. Teemoittelu vaatiikin onnistuakseen teorian ja empirian vuorovaikutusta. (Eskola – Suoranta 1999: 176, 181.)

Teemoittelu oli opinnäytetyössämme luonnollinen analysointimenetelmä. Haastattelumme etenivät teemoittain, joten aineisto oli helppo järjestellä kyseisten teemojen mukaan. Etsimme litteroiduista haastatteluista kaikki teemoihin liittyvät asiat, joiden jälkeen aineistosta saatuja tuloksia oli helppo lähteä purkamaan. Tulosten tueksi etsimme aineistosta aiheeseen sopivia sitaatteja. Lainauksiin emme merkinneet haastatteluryhmää, koska halusimme pitää haastattelut mahdollisimman anonyymeinä.

10 AINEISTON TULOKSET JA TULKINTA

Aineistomme koostuu neljästä ryhmähaastattelusta, joissa haastateltavia oli yhteensä kolmekymmentä. Haastateltavista 16 oli naisia ja 14 miehiä. Käsittelemme aineistomme teemat yksitellen. Esittelemme teemat ja kysymykset, joilla olemme teemoja lähestyneet. Käymme läpi niihin liittyvät tulokset ja tekemämme tulkinnat aina jokaisen teeman jälkeen.

10.1 Koulutustausta ja lisäkoulutuksen tarve

Ensimmäinen teema käsittelee Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien henkilökunnan koulutustaustaa päihde- ja perhetyöstä. Jaottelimme vastaukset siten, että koulutus on vähäistä jos päihde- ja perhetyötä on ollut vain perusopinnoissa. Koulutusta on kohtalaisesti tai paljon, jos työntekijä on käynyt aiheesta perusopinnojen lisäksi syventäviä opintoja tai suorittanut pitkän työharjoittelun aiheeseen liittyen. Koulutustaustan lisäksi halusimme saada selville työntekijöiden näkemyksen lisäkoulutuksen tarpeesta kyseisistä työmuodoista.

Kysyimme aluksi jokaiselta haastatteluun osallistuneelta heidän koulutustaustastaan ja siihen liittyvästä päihde- ja perhetyön koulutuksesta. Haastatteluun osallistuneista kolmestakymmenestä työntekijästä 14 oli sosionomeja, seitsemän kaksoistutkinnon suorittaneita sosionomeja (sosionomi-diakoni, sosionomi-kirkon nuorisotyönohjaaja), neljä sosiaalikasvattajaa, kaksi psykiatrista sairaanhoitajaa, kaksi nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajaa ja yksi erityisnuoriso-ohjaaja.

Päihde- ja perhetyön koulutus haastatteluryhmissä oli melko vähäistä. Koulutustaustaa arvioitaessa vain 13:lla kolmestakymmenestä oli paljon tai kohtalaisesti koulutusta päihdetyöstä. Lopuilla eli 17:llä päihdetyön koulutusta oli vähän tai ei ollenkaan. Vastaavasti vain kuudella kolmestakymmenestä oli paljon tai kohtalaisesti koulutusta perhetyöstä. Kaikki haastateltavista olivat kuitenkin käyneet tai tulevat käymään Kalliolan setlementin järjestämän Kehittyvä vanhemmuus -koulutuksen, joka käsittelee perhetyötä monesta eri näkökulmasta. Esimerkiksi sosionomeista vain kolmella oli paljon tai kohtalaisesti koulutusta päihdetyöstä. Yhtä monella oli paljon tai kohtalaisesti koulutusta perhetyöstä. Haastateltavat itsekin kokivat, että koulutusta oli kummastakin aiheesta liian vähän. (Taulukko 1.)

TAULUKKO 1. Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien työntekijöiden koulutustausta (n=30).

Koulutus	Henkilöiden lukumäärä	Osaamisalue	Paljon (P) / Vähän (V)
Sosionomi	14	Päihdetyö	P 3
			V 11
		Perhetyö	P 3
			V 11
Sosionomi, kaksoistutkinto	7	Päihdetyö	P 4
			V 3
		Perhetyö	P 0
			V 7
Sosiaali-kasvattaja	4	Päihdetyö	P 1
			V 3
		Perhetyö	P 2
			V 2
Psykiatrinen sairaanhoitaja	2	Päihdetyö	P 1
			V 1
		Perhetyö	P 1
			V 1
Nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaaja	2	Päihdetyö	P 1
			V 1
		Perhetyö	P 0
			V 2
Erityisnuoriso-ohjaaja	1	Päihdetyö	P 0
			V 1
		Perhetyö	P 0
			V 1

Koulutustaustan lisäksi halusimme tietää haastateltavien mielipiteet päihde- ja perhetyön lisäkoulutuksen tarpeesta. Tätä aihetta halusimme haastateltavien pohtivan yhdessä ja keskustelemaan koulutuksen hyödyistä työyhteisölle. Yleisesti ottaen työryhmien mie-

lestä lisäkoulutusta olisi hyvä saada ja kaikki koulutus on aina hyvästä. Koulutuksen lisäämistä työryhmissä ei kuitenkaan pidetty ongelmia ratkaisevana tekijänä, vaan resurssipulaan vastaaminen olisi haastateltavien mielestä tarpeellisempaa. Resurssipulan vuoksi eräässä työryhmässä ehdotettiin, että koulutus kohdennettaisiin esimerkiksi osastojen psykiatrisille sairaanhoitajille, jotka voisivat jakaa tietoa yhteiseksi voimavaraksi.

Mut jotenkin mä jäin miettiin kun toi kysymys oli siit koulutuksesta niin mä jotenkin vaan nään sen aika voimakkaasti niinku tää on tullu monta kertaa jo esiin ni et koulutus ei ratkase sitä kysymystä niinku tämmösen yksikön kohalla vaan kyllä se lähtee sielt resurssien puolelta jotta siihen pysytetään tarpeeks panostamaan. Et jos meit koulutetaan päihdeperheen kohtaamiseen tai siihen työhön mut kumminkaan siihen ei aika riitä niin sillon se koulutus on aika niinku ei nyt turhaa mutta tota, onk se ihan siihen käytetyn ajan arvosta jos sen ois voinu tehdä täällä nuorten kanssa esimerkiks töitä tai näin että.

Tärkeimpänä koulutuskohteena työryhmät pitivät perhetyön osa-alueita. Koska perhetyötä ei tällä hetkellä resurssipulan vuoksi ole mahdollista tehdä tarpeeksi, työntekijät kokivat, että omaksumalla yhteisen työskentelymallin, jota käyttää perhetyössä voisi vähäisistä resursseista saada enemmän irti. Erityisesti haastateltavat kokivat tarvitsevan sa tukea erilaisiin kohtaamistilanteisiin perheiden kanssa, esimerkiksi päihtyneen vanhemman kohtaamiseen lapsen läsnä ollessa. Myös vanhemman päihdeongelman puheeksi ottaminen sekä luotaessa luottamuksellista suhdetta että myöhemmässä vaiheessa arjen kanssakäymisessä koettiin asiaksi, jossa työntekijät halusivat lisää tukea.

Tärkeänä pidettiin myös vankan tietopohjan hallitsemista sekä uusien ilmiöiden tietämystä niin työskentelyn kuin työn kehittämisenkin kannalta. Osa piti käytännön koulutusta hyödyllisempänä kuin teoriaan pohjautuvia luentoja.

10.2 Päihdeperhetausta ja sen näkyminen nuoressa

Seuraavaksi käsittelemme Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien nuorten päihdeperhetaustaa ja sen näkymistä nuorten arjessa ja käyttäytymisessä. Kysyimme työryhmiltä heidän käsitystään siitä, kuinka yleistä päihdeperhetausta yksiköiden nuorilla on. Halusimme myös tietää, miten päihdeperhetausta näkyy nuorissa ja eroaako huumeperheen lapsi alkoholiperheen lapsesta.

Haastateltujen mukaan suurin osa heille sijoitetuista nuorista tulee päihdeperheistä. Esimerkiksi eräs yksiköistä arvioi päihdeperhetaustaisia nuoria olleen koko toimintansa aikana noin 90 % kaikista nuorista. Suurin osa päihdeperheistä on alkoholiperheitä. Perheitä, joissa vanhemmat ovat alkoholin ja lääkkeiden sekakäyttäjiä on jonkin verran, mutta huumeperheitä on heidän kokemuksensa mukaan selkeästi vähemmän.

Selvimpänä asiana teemaan liittyen aineistosta tulee esille nuorten huolenpito ja vastuunkantaminen vanhemmista ja sisaruksista. Päihdeperheen lapset ottavat usein perheessä vanhemman roolin, kun vanhempi on laiminlyönyt oman asemansa. Myös lojailius vanhempia kohtaan, vanhempien suojeleminen ja ongelmien peittely on päihdeperheen lapselle tyypillistä. Lisäksi lapsi kantaa usein vastuuta kavereistaan ja muista itselleen tärkeistä ihmisistä. Lapset ottavat perheensä ja ystäviensä lisäksi liikaa vastuuta myös itsestään, jolloin lapsuuden eläminen häiriintyy eikä lapsi ehdi tehdä ikätasolleen kuuluvia asioita.

Mä nään et se näkyy jotenki semmosena vastuunkantamisena vanhemmista ja semmosena uskomattomana lojaalisuutena sinne kotiin päin ja sit peittelyä siihen liittyy kovasti ja salailua ja tämmöstä häpeää. Tän tyyppistä, mut se lojaalisuus on siellä aina.

Kauheen moni nuori ottaa ... semmosen vastuunkantajan ja kaikkien semmosen hoitavan roolin myös kaveripiirissä, niin se hoivaa niitä kännisiä vaikka ite ois tietysti ihan yhtä oksat pois siinä vaiheessa. Ja huolehtii myös siitä äidin juomisesta tai isän juomisesta ja soittelee perään ja valvoo ja kauheen tällanen.

Haastateltavien mielestä päihdeperheessä eläneen lapsen tunne-elämä saattaa olla köyhempää ja ilmaisu heikompaa kuin niin sanotussa normaalissa perheessä eläneellä lapsella. Leikkiminen on usein päihdeperheen lapsille vierasta ja he liittyvät haastateltavien mielestä usein naurun ja iloisuuden päihtyneenä olemiseen. Aineistosta käy myös ilmi, että päihdeperheessä elänyt nuori on usein herkkä aistimaan muiden ihmisten tunteita. Havaitessaan aggressiivisuutta tai kokiessaan vastoinkäymisiä aikuisen kanssa nuorilla on tapana hyvittää ja miellyttää aikuista.

Näkyy joistakin semmonen epävarmuus ja mukautuva ja sovitteleva ehkä et jos on jotain riitoja tai muuta niin pitää sit sovittaa hirveesti et jos on oppinu semmosen mallin kotoota ... Hyvittelyä ... Joo, ja semmost miellyttämistä tai semmost ettei vaan ... Ehkä se on kummiskin mä veikkaan et sieltä kotoo se turvattomuutta ja et koko ajan pitää testailla et saako olla

huono päivä vai pitääkö heti hyvittää sen jälkeen oikeen niinku liiallisuuksiin.

Aineistosta ilmenee, että päihdeperhetausta aiheuttaa nuorille erilaisia fyysisiä ja henkisiä oireita. Nuorella saattaa esimerkiksi olla erilaisia keskittymisvaikeuksia. Päihdeperheissä usein vallitseva rajattomuus aiheuttaa haastateltavien mielestä monilla nuorilla turvattomuutta. Kun lapsella ei ole kotona ollut rajoja, on hänen usein vaikea hyväksyä niitä myöskään nuorisokodissa.

Päihdeperheiden nuoret suhtautuvat eri tavoilla päihteiden käyttöön. Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien työntekijöiden mukaan osalla nuorista on vääristynyt käsitys päihteiden käytöstä. Osa nuorista ihailee vanhempien päihteiden käyttöä, esimerkiksi alkoholin käyttö saattaakin olla heille kotoa opittu toimintamalli. Pääsääntöisesti nuoret pitävät vanhempiensa päihteiden käyttöä negatiivisena asiana ja osa nuorista on ehdottomasti alkoholin käyttöä vastaan. Haastateltavat ovat myös sitä mieltä, että huumeperheen lapsella on usein positiivisempi käsitys huumeista kuin alkoholista. Tämä johtuu heidän mielestään suurelta osin siitä, että huumevanhemmat ovat usein rauhallisempia ja mukavampia kuin esimerkiksi vanhemmat, jotka ovat sekakäyttäjiä.

No nyt kun muistutit niin ehkä enemmän semmonen että tota kun vanhemmalla oli huumeita niin nuoren puheissa huumeet oli ehkä hyväksyttävempiä kuin alkoholi. Vanhemmat on paljon niinku rauhallisempia ja mukavampia et sit kun vetää niit lääkkeitä ja alkoholiä niin nehän on todella siis kamalia siinä vaiheessa. Et ehkä semmonen hyväksyntä huumeisiin.

Haastateltavien mielestä nuorten on usein vaikea asettua osastolle ja antautua hoitosuhteelle, koska heiltä puuttuu kokemus siitä, että heistä pidetään huolta. Aluksi moni syyttää tilanteesta nuorisokodin työntekijöitä. Monet nuoret ryhtyvät kuitenkin syyttämään vanhempiaan tilanteestaan kun he varttuvat ja asioita ryhdytään käymään läpi. Nuoret kokevat tällöin myös usein vihaa vanhempiaan kohtaan.

Ja sitte kun tulee ikää niinku ruvetaan sit ja ehkä käsitellään näitä kokemuksia ja sit tulee niinku viha et minkätakii on niin paljon jääny ja minkätakii on tällasii kokemuksia lapsuudessa.

Huumeperheistä tulleita nuoria on työryhmien mukaan ollut melko vähän verrattuna alkoholiperheiden lapsiin. Huumeperheistä lapset huostaanotetaan usein nopeammin ja aikaisemmassa vaiheessa, mikä näkyy lasten hyvinvoinnissa. Lapset ovat huostaanotto-

hetkellä usein nuorempia ja heille ei vielä siinä vaiheessa ole ehtinyt kehittyä juurikaan omia ongelmia. Huumeperheessä lapsi jää myös useammin heitteille kuin alkoholiperheessä, mikä vaikuttaa varhaisempaan huostaanottoon.

10.3 Perhetyön aktiivisuus ja hyöty päihdeperheelle

Seuraavana teemana käsittelemme haastateltujen yksikköjen aktiivisuutta perhetyössä ja näkemyksiä päihdeperheiden kanssa tehtävästä perhetyöstä. Halusimme tietää, kuinka paljon yksiköissä tehdään tällä hetkellä perhetyötä ja minkälaiset mahdollisuudet heillä sitä on tehdä. Halusimme myös selvittää, mitä hyötyä työryhmät kokevat perhetyöstä olevan päihdeperheelle.

Yksiköiden mahdollisuudet tehdä perhetyötä ovat tällä hetkellä haastateltavien mielestä vähäiset. Heidän mielestään tämä johtuu resurssipulasta. Yksiköt pyrkivät tekemään perhetyötä mahdollisimman aktiivisesti, mutta aina siihen ei ole mahdollisuuksia. Perhetyön aktiivisuus ja tapa vaihtelee yksiköittäin ja perheittäin. Yhteydenpito vanhempiin puhelimitse on yleisin ja yksinkertaisin perhetyön muoto. Tapaamisia pyritään järjestämään noin kaksi kertaa kuukaudessa. Vastaanottokodissa perhetyön määrä on suurempi sen erilaisen toiminta-ajatuksen vuoksi. Perhetyö on siellä vielä tärkeämmässä roolissa, koska vastaanottokodin tavoitteena on tehdä arviointityötä myös nuoren perhe-tilanteesta.

Kiteyttäenhan vois sanoa, että perhetyöhönsä meidän resurssit ei riittä sillä tasolla miten sitä pitäis vastaanottokodissakin tehdä, noin niinku ihan pelkästään arvioinnin näkökulmasta et mehän ei lähetä niinku perhettä hoitamaan et perhetyö pitää rajaa siihen, et me ollaan arvioiva yksikkö ja arvioidaan samalla perheen kykyä muutokseen.

Perhetyöstä koetaan olevan hyötyä niin nuorelle, vanhemmille kuin koko perheellekin. Perhetyön hyöty näkyy myös nuoren kiinnittymisessä nuorisokotiin, jolloin arjen sujuminen osastolla on kaikille helpompaa. Luottamuksellisen suhteen luominen vanhempiin koetaan tärkeäksi, jotta vanhemmilta saataisiin hyväksyntä lapsen sijoittamiselle. Nuori pystyy luottamaan paremmin työntekijöihin, kun hän näkee vanhempien ja työntekijöiden välisen yhteistyön onnistuvan. Nuoren on tärkeää huomata, että aikuisten välillä ei ole vastakkainasettelua ja vanhemmat pystyvät luottamaan osaston työntekijöihin.

Haastateltavien mielestä perhetyö on tärkeä foorumi perheen sisäisten ongelmien käsittelyssä. Perhetyön avulla pyritään saamaan perhe itse oivaltamaan, että perheessä ei ole kaikki kunnossa. Esimerkiksi perheen roolien vääristyminen on tärkeää havaita, jotta vanhemmat pystyisivät ottamaan vastuun arjesta ja lapsi saisi palata omaan lapsen asemaansa. Perhetyön avulla perheelle määritellään yhdessä tavoitteita, joihin heidän tulee pyrkiä. Perheen voimavaroja pyritään vahvistamaan ja vanhemmille annetaan neuvoja vanhemmuuteen. Työntekijät kokevat, että perhetyö on vanhemmille tärkeää myös siksi, että he saavat nuorisokodin työntekijöistä aikuiskontakteja, jotka heiltä saattavat puuttua kokonaan.

Mä luulen, että nimenomaan suurin hyöty just näiden perheiden kans työskentelyssä on et ne rupee itse oivaltamaan sitä et niil on perheessä olu vähän vinoutuneita vuorovaikutusmalleja ja roolijakoa, et se roolitus perheessä on mennyt pieleen. Parhaimmillaan ne perheet rupee täällä niinku oivaltamaan sitä että esimerkiks lapsi on kantanu isompaa roolia perheessä ku olis niinku tarvinnu.

Haastateltavat kokevat, että työskentelyllä perheen kanssa pystytään helpottamaan perheenjäsenten yhdessäoloa myös keskenään, perhetyön ulkopuolella. Kun perhe kohtaa toisensa perhetyöntekijän läsnäollessa, luo se nuorelle turvallisen tilaisuuden kertoa asioista, jotka häntä painavat ja joista hän ei välttämättä uskalla kotona yksin puhua. Kun asioista puhutaan avoimesti ja suoraan, helpottaa se sekä nuorta että vanhempia hahmottamaan perhetilanteen kokonaisuutta. Nuorelle saattaa syntyä myös oivallus siitä, että vanhemmissa on hyviäkin puolia, joita hän ei ole aikaisemmin huomannut. Kun yhdessäolo perheen kesken sujuu, mahdollistaa se työryhmien mielestä esimerkiksi nuoren viikonlopun kotilomat, mikä on usein nuorelle tärkeää.

Perhetapaamiset tarjoo sille perheelle sellasen foorumin sanoa asioita mihin ei kotona ole pystynyt monestikaan. Se saattaa tulla aikamoisena shokkina sille vanhemmalle et mitä sillä nuorella on sanottavaa. Usein vanhemmatkin on sit sokeit niille asioille ... Ja kyllä varmaan monesti kun asioita sanotaan ääneen niin siinä monesti tulee myös asioita mitä tota nuori ei oo aikasemmin ees oivaltanukaan et niissä vanhemmissa on myös jotain hyvää, niin se voi vahvistaa sitä suhdetta... Voimavarojen vahvistaminen on yks funktio mikä perhetyössäkin pitäis olla ,että nähdään mitä voimavaroja perheellä on ja mitä niiden pitäis vahvistaa.

10.4 Yhteistyö ja sen kehittäminen lastensuojelun ja päihdetyön välillä

Haastatteluilla halusimme selvittää, minkälaista yhteistyötä Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokodit tekevät päihdetyön kanssa. Lisäksi halusimme saada selville, minkälaisia kehittämistarpeita haastateltavat kokevat olevan lastensuojelun ja päihdetyön välillä.

Yhteistyön vanhempien päihdetyöhön koetaan olevan tällä hetkellä lähes olematonta. Päihdeperheitä on paljon ja useimpia nuorten vanhempia hoidetaan päihdepuolella, mutta yhteistyötä vanhempien hoitopaikkojen ja lastensuojelulaitosten välillä ei juurikaan ole. Työryhmät kokevat, että yhteistyö olisi erittäin tärkeää, jotta perhe voitaisiin ottaa huomioon kokonaisuutena.

Nuorten päihdehoitopaikkojen kanssa yhteistyö on tiivistä, jos nuori joutuu hoitoon päihdeidenkäytön vuoksi. Nuoren tilanteesta on muun muassa yhteisiä neuvotteluja nuorisokodin ja päihdepuolen kanssa. Yhteistyön on koettu olevan ongelmattonta ja sujuvaa. Vastaanottokoti tekee yhteistyötä päihdetyön palveluohjausryhmän kanssa, joka tekee arvioita nuorista tukemaan vastaanottokodin omaa arviota. Huolellisen arvioinnin avulla saadaan selkeä kuva siitä, minkälaista päihdetyötä nuori tarvitsee.

Kyl niihin tehdään tiivistä yhteistyötä sillon kun on aihetta. Yhtälailta sielt tulee sillon jos on työntekijöitä niin työntekijät tulee yhtälailta hoitoneuvotteluihin ja osallistuu et yhteistyö on aika tiivistä. Et siin kohtaa jos on katkoo tai muuta niin yhtälailta siinä on niinku tiivisti palaverit ja tota sovitaan yhteistyöstä ja kuvioista miten mennään eteenpäin että tota se on tiivistä sen aikaa kun nuori on meillä.

Kehittämistarpeita haastateltavien mielestä on erityisesti vanhempien päihdehoitopaikkojen ja lastensuojelun välillä. He kokevat, että tilanteissa, joissa nuoren vanhempi on hoidossa päihdeidenkäytön vuoksi, olisi hyvä saada kyseisestä hoitopaikasta työntekijä yhteisiin neuvotteluihin. Työntekijät näkevät, että heidän olisi hyvä saada kuva vanhempien päihdeiden käytöstä myös nuorten varhaislapsuudessa. Tällöin voitaisiin hahmottaa, mitä nuoren elämässä on tapahtunut ennen huostaanottoa.

Meillä on hirveen mielenkiintoista se et me ylipäätään saadaan evidenssiä vanhempien päihdeiden käytöstä, et mitä se ollu esimerkiks muksun lapsuudessa ... ja saada tietoa nimenomaan et mitä on tapahtunu kymmenen vuotta sitten vanhempien päihdeiden käyttö rintamalla, koska eihän näitten nuorten vanhemmat ei niillä oo tällä hetkellä semmosta päivittäistä päihdeiden käyttöä monellakaa, mut siellä on varmasti monella ollu kosteeta

sillon niinku varhaislapsuudessa ... Sossut vaihtuu ja muuta että ei oikeen tavoiteta sitä et milloin tavallaan on vaurioita muksussa tullu.

Haastateltavat kokevat yhteistyön päihdehuollon ja lastensuojelun välillä olevan tärkeää huostaanoton eri vaiheissa. Erityisesti ennaltaehkäisevän työn merkitys nähtiin suureksi. Huostaanottoja voitaisiin ehkä vähentää, jos vanhemman päihdeongelmiin puututtaisiin jo ensimmäisen lastensuojeluilmoituksen tultua. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että vanhemmilta edellytetään liian vähän sitoutumista nuoren elämään huostaanoton aikana. Työryhmät olivat sitä mieltä, että vanhempien pitäisi sitoutua päihdeongelmansa hoitoon erityisesti lapsen kotiutusvaiheessa. Näissä tilanteissa tiedon kulku päihdepuolen ja lastensuojelun välillä olisi ensisijaisen tärkeää.

No varmaan esimerkiks sellasissa tapauksissa et jos on niinku esimerkiks vanhempien päihdehoito ja semmonen niinku, et ne sitoutuu hoitoon ja sitä kautta et niinku lapset esimerkiks palais kotiin ja jotain tällasii systeemi, niin ehkä sillä osastolla vois olla jotain tällasii yhteisii palaveri ja muunlaista yhteistyötä.

10.5 Odotukset Perhe elämään -projektia kohtaan

Halusimme haastatteluilla saada selville, minkälaisia odotuksia Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokodeilla on Perhe elämään -projektia kohtaan. Projekti oli vielä keväällä 2006 vieras työryhmille, mutta saatuaan meiltä informaatiota projektin sen hetkisestä tilanteesta ja tavoitteista, oli vastaanotto positiivinen.

Työryhmät näkevät projektin tarjoaman lisäresurssin erittäin hyödylliseksi heidän mahdollisuuksilleen tehdä perhetyötä. Lisäresurssi mahdollistaisi perhetyön lisäämisen, mikä puolestaan helpottaisi paremman suhteen luomista vanhempiin. Työryhmät kokevat, että lisäresurssin avulla pystyttäisiin lisäämään kotona tehtävää perhetyötä, jolloin kotitilanteen kokonaisvaltainen selvittäminen olisi helpompaa. Näin saataisiin parempi kuva perheen rutiineista ja olosuhteista, jotka kotona vallitsevat. Kotitilanteen selvittäminen on tärkeässä osassa kun mietitään nuoren mahdollisesta kotiuttamisesta. Projektin tarjoaman perhetyön ajateltiin jatkuvan mutkattomasti kun sijoitus laitoksessa päättyy.

Se mikä lähtis ehkä asiakkaan tarpeesta ois silloin kun nuori kotiutuu meiltä se jatkotyöskentely meidän jälkeen, ja sit tääl oloaikana perheta- paamisten suunnittelu ja purkaminen toisen työntekijän kanssa ois semmonen mikä auttais meidän työntekijöitä.. niin ja sehän olis hyvä just et

tota niin jos niitä pidettäis jo yhdessä täällä niitä tapaamisia niin sit se kontakti niinku säilyis tuttuun henkilöön sitten kun täältä meilt lähdetään kotiin.

Haastatteluissa kävi ilmi, että hankkeessa toimivan perhetyöntekijän kanssa toivotaan tiivistä yhteistyötä. Perhetyö on tärkeää vastaanotto- ja nuorisokodeille, joten se ei työryhmien mukaan saa jäädä ulkopuoliseksi, vaan kaikesta perheissä tehdystä työstä pitäisi keskustella yhdessä työryhmän kanssa. Tällöin perhetyöstä saatu hyöty voitaisiin maksimoida. Haastateltavien mielestä olisi hyvä ajatus, jos projektin työntekijä voisi työskennellä yksikön työntekijän työparina perheiden parissa tehtävässä työssä.

Ja se, että jos tota tän projektin kautta esimerkiks saatas resursseja niin se vois toimia esimerkiks sillä tavalla et tavallaan projektin kautta oleva ihminen toimis työparina omaohjaajan kanssa jolloin meil ois esimerkiksi mahdollisuuksia mielekkäällä tavalla käydä nuorten kotona pitämäs perhetapaamisia.

Projektilta toivottiin myös asiantuntija-apua ja konsultaatiota erilaisissa tilanteissa. Työryhmät kokevat ulkopuoliselta asiantuntijalta saavansa uusia näkökulmia aiheisiin sekä vahvistusta omien havaintojensa ja pohdintojensa tueksi. Haastatteluvaiheessa projektin työntekijöiden koulutustaustaa ei vielä tiedetty, mutta työntekijöiden moniammatillisuus ja kokemusten jakaminen koettiin hyvänä mahdollisuutena laajentaa päihde- ja perhetyön näkemystä.

Ei mut siinä se anti minusta on et jos sä oot itse hoksannu sen jutun mut sä et oo ihan varma et ooksä hoksannu ihan oikein. Jos joku ulkopuolelta tai ulkopuolinen auktoriteetti tulee sanomaan et oot hoksannu oikein ni kyl se herättää jotain ... No ei sitä mut kyl se liikettä lisää kyllä se että ollaan menossa oikeeseen suuntaan, jos ei muuta niin taputtaa itseään selälle ja sanoo et hyvin menee ja hyvään suuntaan ollaan menossa.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET

Työmme tuloksista ilmeni monia mielenkiintoisia näkökulmia tutkimuskysymyksistämme. Saimme opinnäytetyöllämme arvokasta tietoa Perhe elämään -projektia varten. Projektin varsinainen työskentely ei ole vielä alkanut, vaan työskentelyä ja sen linjauksia hiotaan vielä. Projektin liittyvä Beardsleen perheinterventiokoulutus on juuri käyn-

nistynyt, jonka aikana ensimmäiset interventiot toteutetaan. Näin ollen työmme tulokset ovat suoraan hyödynnettävissä projektissa, sen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Koulutustaustaa tarkasteltaessa oli yllättävää huomata, kuinka vähäistä työntekijöiden koulutus päihde- ja perhetyöstä oli. Työntekijöiden mielestä koulutusta voitaisiin lisätä erityisesti perhetyön ja päihdeperheen kohtaamisen osalta. Mielestämme resurssipula ilmeni kuitenkin suurempana ja huolestuttavampana kysymyksenä kuin koulutuksen vähäisyys. Oli hälyttävää havaita, kuinka todellisesta ongelmasta sosiaalialalla on kyse puhuttaessa työn resurssien riittävydestä.

Resurssien vähäisyys näkyy haastatelluissa yksiköissä erityisesti mahdollisuuksissa tehdä perhetyötä. Mielestämme on valitettavaa, kuinka vähän perhetyötä pystytään tällä hetkellä tekemään. Perhetyöhön olisikin tärkeää pystyä lisäämään voimavaroja. Nuorisokotien kannalta perhetyö on erityisen tärkeää siksi, että se vaikuttaa nuoren arjen sujumiseen sijoituksen aikana.

Tärkeänä asiana voimme tuloksistamme havaita sen, kuinka samalla tavoin eri työryhmien jäsenet kokevat päihdeperhetaustan näkyvän nuorissa. Jokaisessa haastattelussa tuli selvimpänä seikkana esiin nuoren vastuunkantaminen ja lojaalius perhettä kohtaan. Perheen sisäisten roolien vääristyminen oli mielestämme merkittävä aineistosta ilmenevä asia. Osa päihdeperhenuoren oireilusta on hyvinkin samankaltaista kuin muiden syiden vuoksi kodin ulkopuolelle sijoitetuilla nuorilla. Esimerkiksi viha vanhempia kohtaan ja viranomaisten syyttäminen tilanteesta, ovat todennäköisesti yhteisiä oireita lähes kaikille sijoitetuille nuorille.

Koska päihdeperheiden huomioiminen perheenä on tärkeää, on huolestuttavaa kuinka vähän yhteistyötä eri perheenjäsenten hoitopaikkojen välillä tehdään. Mielestämme olisi tärkeää lisätä yhteistyötä lastensuojelulaitosten ja vanhempien päihdehoitopaikkojen välillä. Ilman yhteistyötä on vaikeaa hahmottaa perheen kokonaistilannetta. Yhteistyön ja perheen kokonaisvaltaisen tukemisen avulla pystyttäisiin auttamaan perheen tilanteen eheytymistä ja sen johdosta mahdollistamaan nuoren kotiuttaminen.

Työryhmien odotukset Perhe elämään -projektia kohtaan olivat positiivisia. Mielestämme työryhmien ajatukset projektin mahdollistamasta lisäresurssista ovat perusteltuja. Lisäresurssi olisi työryhmille todella tärkeää. Työryhmien haastatteluissa esille tuoma

näkemyksistä, että projektin työntekijä voisi toimia perhetyössä nuorisokodin työntekijän työparina, on ajatuksena toimiva. Tällöin pystytään hyödyntämään sekä projektin työntekijän ammattitaito perhetyön osalta että nuorisokodin työntekijän kokemus ja tieto nuoresta ja nuoren perheestä. Myös hankkeen mahdollistamaa asiantuntija-apua ja konsultaatiota työntekijät pitivät hyvänä lisänä työlleen.

12 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Opinnäytetyömme sisältää arkaluontoisia asioita, joten sen tekemisessä piti ottaa huomioon monia eettisiä seikkoja. Emme halunneet lähestyä aihetta liian yksityiskohtaisella ja tungettelevalla tavalla. Siksi teemojen mukaan etenevä ryhmäkeskustelu sopi mielestämme parhaiten aineistonhankintamenetelmäksi. Haastateltavat saivat näin vapaasti kertoa niistä asioista joista halusivat. Arkaluontoisia asioita käsitellessä tutkijan tulee pohtia, onko tutkimuksen osoittama tieto niin arvokasta, että se oikeuttaa puuttumaan ihmisen yksityisyyteen. Tutkimusprosessin aikana tutkijan täytyykin tehdä useita eri päätöksiä, jolloin tutkijan etiikka joutuu koetukselle. Eettisten ongelmien tunnistaminen ja niiden välttäminen etukäteen vaatii tutkijalta ammattitaitoa ja ammattietiikkaa. Tutkimusta tehdessä täytyykin olla riittävästi taitoa huomioida oman tutkimuksen ongelmakohdat. (Eskola – Suoranta 1999: 52, 56, 60.)

Eskolan ja Suorannan (1999: 57.) mukaan tietojen käsittelyssä ja tulosten julkistamisvaiheessa on luottamuksellisuus ja tutkittavien anonymiteetin säilyttäminen tärkeää. Tutkimusta tehdessä tutkijan on pystyttävä pitämään lupaukset, joita hän tutkimuskohteelleen on antanut. Tuloksista raportoitaessa on tutkittavien henkilöllisyys tehtävä mahdollisimman vaikeaksi tunnistaa. Omassa tutkimuksessamme tutkittavien anonymiteetin säilyttäminen oli vaivatonta, sillä aineistonhankinnan suoritimme ryhmäkeskusteluina. Osallistujille kerroimme nauhoittavamme haastattelut ja lupasimme käyttää tietoja vain opinnäytetyömme tekemiseen. Lupasimme myös hävittää keräämämme aineiston opinnäytetyömme julkistamisen jälkeen. Vastauksia analysoitaessa tutkimuksellemme ei ollut oleellista se kuka ryhmästä asian esitti, joten meidän ei tarvinnut yksilöidä haastateltavia. Tulosten esittämisen yhteydessä käytetyt sitaatit halusimme esittää ilman merkintää haastatteluryhmästä. Osa sitaateista sisältää tietoja, jotka paljastavat mistä yksi-

köstä tieto on peräisin. Jos näissä käyttäisimme ryhmämerkintöjä, paljastaisi se muidenkin sitaattien alkuperän.

Tuomi ja Sarajärvi (2002: 130.) korostavat, että muiden tutkijoiden tekemien töiden eettinen kunnioitus on tärkeää. Toisten tutkijoiden tekstejä käytettäessä, täytyy viittaukset, lainaukset ja lähdemerkinnät tehdä asianmukaisesti ja huolellisesti. Tutkimuksen tekijällä on itsellään vastuu hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattamisesta ja tutkimuksen rehellisyydestä sekä vilpittömyydestä. Olemmekin pyrkineet huolellisuuteen lainatessamme toisten tekijöiden ajatuksia.

Myös luotettavuuden arviointi on tärkeä osa tutkimusprosessia. Opinnäytetyötä tehdesämme olemme pyrkineet tekemään menetelmien valintoihin liittyvät ratkaisut myös luotettavuuden näkökulmasta. Tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena, painottamalla myös sisäistä johdonmukaisuutta. Tällöin erilliset luotettaviksi todetut tutkimuksen kohdat täyttävät luotettavuuden myös suhteessa toisiinsa. Myös tutkija toimii laadullisessa tutkimuksessa keskeisenä tutkimusvälineenä, minkä vuoksi hän on tutkimuksensa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri. Koska laadulliseen tutkimukseen sisältyy runsaasti tutkijan omaa pohdintaa, kuuluu tutkimuksen luotettavuuden arviointi koko tutkimusprosessiin. (Eskola – Suoranta 1999: 211-212.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen kriteereinä voidaan pitää tutkimuksen uskottavuutta, siirrettävyyttä, varmuutta ja vahvistuvuutta. Uskottavuudella tarkoitetaan, että tutkijan on varmistettava vastaavanko hänen käsitteensä ja tulkintansa tutkittavan käsityksiä. Siirrettävyys viittaa siihen, kuinka hyvin tutkimustulokset ovat siirrettävissä toiseen kontekstiin. Varmuutta tutkimukseen saadaan ottamalla huomioon tutkimukseen ennustamattomasti vaikuttavat tekijät. Vahvistuvuudella tarkoitetaan sitä, että tehdyt tulkinnat saavat tukea vastaavanlaisista tutkimuksista. (Eskola – Suoranta 1999: 212-213.) Olemmekin käyttäneet opinnäytetyömme tulosten tukena tutkimuksia päihdeperheissä elävien tai eläneiden lasten kokemuksista.

Koska opinnäytetyössämme oli kolme tekijää tuli meidän tarkastella kriittisesti myös toistemme tekemiä havaintoja ja ajatuksia. Yhteistyön avulla saimme ennalta vieraaseen aiheeseen laajemman näkökulman, jolla lähestyä tutkimuskysymyksiä. Kun samaa aihetta tutkii useampi henkilö, puhutaan tutkijatriangulaatiosta. Tällöin tutkijoiden tulee keskenään kommunikoida esiintyneistä havainnoista ja näkemyksistä. Tutkijoiden on

päästävä yksimielisyyteen tutkimusta koskevista ratkaisuista, kuten esimerkiksi aineistonhankintamenetelmästä, raportoinnista ja tulkinnasta. Erilaisista kysymyksistä voi tutkijaryhmässä tulla ongelmia, mutta toisaalta useampi tutkija tekee tutkimuksen tekemisestä monipuolisempaa ja laaja-alaisempaa. (Eskola – Suoranta 1999: 70.) Myös haastattelutilanteissa oli etua siitä, että opinnäytetyötä teki useampi henkilö. Haastattelijan lisäksi kaksi ryhmämme jäsentä havainnoi haastateltavia. Eskolan ja Suorannan (1999: 215) mukaan tutkimuksen objektiivisuus voidaan yrittää varmistaa käyttämällä useampaa havainnoitsijaa.

Jokainen ryhmämme jäsenistä toimi sekä haastattelijana että havainnoijana haastattelutilanteissa. Lisäksi jokainen litteroi valmiin haastattelun. Koska haastatteluja oli neljä ja tekijöitä vain kolme, jouduimme jakamaan vastuuta haastatteluvuorojen ja litteroinnin osalta epätasaisesti. Muuten työnjako eteni tasapuolisesti. Tiivistelmä, johdanto, tulokset, johtopäätökset ja pohdinta vaativat kaikkien osallistumista, joten teimme ne yhdessä. Näissä osioissa jokaisen näkemys asiasta oli tärkeä. Koimme että johtopäätösten luotettavuuden parantamiseksi tulosten tulkinnassa olisi kaikkien oltava mukana.

Luotettavuutta tarkastellessa on myös pohdittava aineiston riittävyttä ja analyysin kattavuutta. Ennakolta aineiston kokoa on kvalitatiivisessa tutkimuksessa vaikeaa määrittää. (Eskola – Suoranta 1999: 216.) Opinnäytetyömme aineiston määrää rajoitti se, että Kalliolan setlementin lastensuojeluyksiköitä on pääkaupunkiseudulla vain neljä. Aineistoa haastatteluista tuli kuitenkin runsaasti ja huomasimme, että viimeisissä haastatteluissa tuli esille samoja asioita kuin ensimmäisissä. Aineiston koetaankin olevan riittävää, kun samat asiat alkavat toistua haastatteluissa (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2002: 169).

Haastattelun luotettavuutta heikentävänä tekijänä voidaan pitää sitä, että haastateltavat saattavat yrittää vastata sosiaalisesti hyväksyttävillä vastauksilla. Haastateltavat voivat antaa tietyistä aiheista tietoa, vaikka haastattelija ei siitä olisi kysymystä esittänyt. Haastateltavat haluavat näin esiintyä esimerkillisinä, tietoja omaavina sekä moraaliset että sosiaaliset velvollisuudet täyttävinä mallikansalaisina. (Hirsjärvi ym. 2002: 193-194.) Haastattelemamme henkilöt pysyivät mielestämme aiheessa. Heidän käymänsä keskustelu oli luontevaa ja tasapuolista, eivätkä havainnoijat huomanneet, että kukaan olisi yrittänyt osallistua vain muita miellyttääkseen.

Tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi olemme käyttäneet tuloksia esittäessämme suoria lainauksia haastatteluista. Kun suorat lainaukset ja niistä tehdyt johtopäätökset ovat nähtävillä, pystyy myös lukija arvioimaan aineistosta tehtyä tulkintaamme. Myös Eskolan ja Suorannan (1999: 217) mukaan tutkimuksen luotettavuus lisääntyy, jos lukijalle annetaan tulkinnan lisäksi nähtäväksi pätkiä aineistosta, josta tulkinta on tehty.

Luotettavuuden seuraaminen jatkuu koko tutkimusprosessin läpi, tutkimuskohteen ja sen tarkoituksen määrittämisestä, tutkimustulosten raportointiin saakka. Tutkimuksen kulusta tarkkaan ja yksityiskohtaisesti raportoimalla, lukijan on mahdollista saada riittävästi tietoa siitä, miten tutkimus on tehty. Näin lukijat voivat kriittisesti arvioida tutkimuksen tuloksia. (Tuomi – Sarajärvi 2002: 135, 138.) Olemmekin opinnäytetyömme aikana pyrkineet perustelemaan tekemämme menetelmävalinnat, esitetyt johtopäätökset sekä tulokset.

13 POHDINTA

Opinnäytetyömme tavoitteina oli selvittää Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien työntekijöiden koulutustaustaa ja koulutustarvetta sekä heidän näkemyksiään päihdeperheitaustan näkymisestä nuorissa. Halusimme myös saada selville heidän mielipiteitään työskentelystä päihdeperheiden kanssa. Lisäksi olimme kiinnostuneita siitä, minkälaisia odotuksia ja toiveita työntekijöillä on Perhe elämään -projektia kohtaan.

Saimme kaikkiin asettamiimme tutkimuskysymyksiin vastaukset, joista Perhe elämään -projekti saa hyödyllistä tietoa työskentelyään varten. Saamamme tulokset ovat samankaltaisia aikaisemmissa tutkimuksissa saatujen tulosten kanssa. Esimerkiksi nuorten lojaalius vanhempia kohtaan ja vastuunkantaminen perheestä ilmenee merkittävänä seikkana aineistostamme ja se mainitaan muun muassa Itäpuiston tutkimuksessa (2005: 115). Lisäksi Lasinen lapsuus -ammattilaiskartoituksesta ilmenevät tulokset päihdeperheiden lasten suuresta määrästä lastensuojelussa vastaavat käsitystä, joka myös haastatelluilla työryhmillä on. Samasta kartoituksesta käy myös ilmi, että tukea ja apua tarvitaan päihdeperheiden kohtaamiseen yleisemminkin sosiaali- ja terveysalalla.

Aineistostamme ilmenee, että perhetyön koetaan olevan erittäin tärkeää päihdeperheille, mutta siihen ei ole riittävästi mahdollisuuksia. Koemme, että resurssien lisääminen olisi päihdeperheiden kannalta erittäin tärkeää. Lisäresurssien avulla perhetyöstä pystyttäisiin saamaan enemmän irti ja näin huomioimaan päihdeperhe kokonaisuutena.

On mielenkiintoista nähdä, miten Perhe elämään –projekti onnistuu kehittämään työskentelyä päihdeperheiden parissa ja pystyykö projekti vastaamaan tavoitteisiin, joita Kalliolan settlementti on asettanut havaitessaan yhteiskunnallisen ongelman päihdeperheiden ongelmiin liittyen. Projektin päättyttyä on kiinnostavaa nähdä, miten toimintaa jatketaan ja kehittykö projektista malli, jota voidaan käyttää muuallakin kuin Kalliolan settlementin sisällä.

Opinnäytetyöprojektimme aikana nousi esille erilaisia ideoita jatkotutkimusten aiheista. Mielenkiintoinen aihe tutkimukselle on esimerkiksi selvittää päihdetyön työntekijöiden näkemyksiä päihdeperheistä, perhetyöstä ja yhteistyöstä lastensuojeluun. Kiinnostavaa on myös tietää miten Perhe elämään -projekti pystyy vastaamaan haastattelemiemme työryhmien odotuksiin. Projektin arvioinnin ja toiminnan kehittämisen kannalta olisi myös hyödyllistä selvittää asiakasperheiden kokemuksia projektin puitteissa tehdystä perhetyöstä.

LÄHTEET

- Ackerman, Robert J. 1990: Lapsuus lasin varjossa. Lapsi alkoholiperheessä. Peltoniemi, Teuvo (suom.). Helsinki: A-klinikkasäätiö.
- Alasuutari, Pertti 1995: Laadullinen tutkimus. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Cork, R. Margaret 1990: Unohdetut lapset. Lanu, Saini (suom.). 2. painos. Helsinki: A-klinikkasäätiö.
- Diakonia ammattikorkeakoulu 2004. Opinto-opas 2004-2005. Verkkodokumentti. <http://www.diak.fi/files/diak/Lomakkeet/opinto-opas_taitto.pdf> Luettu 10.10.2006.
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha 1999: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Heino, Tarja – Berg, Kristiina – Hurtig, Johanna 2000: Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Helsinki: Stakes.
- Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 1991: Teemahaastattelu. 5. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2002: Tutki ja kirjoita. 6.-8. painos. Helsinki: Tammi.
- Holmberg, Tiina 2003: Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. Helsinki: Lastenkeskus.
- Huoponen, Kaarina – Peltonen, Heidi – Mustalampi, Saini – Koskinen-Ollonqvist, Pirjo 2001: Päihteiden käytön ehkäisy. Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön. Helsinki: Opetushallitus.
- Itäpuisto, Maritta 2005: Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Kalliolan Kannatusyhdistys ry 2006. Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien toimintasuunnitelma v. 2006. Julkaisematon.
- Kalliolan setlementti 2006. Esite.
- Koski-Jännes, Anja 2004: Mikä avuksi - toimivia vaihtoehtoja läheisille. Teoksessa Koski-Jännes, Anja – Hänninen, Vilma (toim.): Läheiseni on päihdeongelmainen. Helsinki: Kirjapaja Oy. 114-128.

- Linnossuo, Outi 1996: Moniammatillisten verkkojen kehittämishankkeet. Teoksessa Metteri, Anna (toim.): Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja 1996. Helsinki: Oy Edita Ab. 68-74.
- Myllyhoitoyhdistys ry 2006. CRAFT -menetelmällä läheinen oppii uusia vuorovaikutustaitoja suhteessaan päihdeongelmaiseen. Verkkodokumentti. <<http://www.myllyhoito.fi/cgi-bin/linnea.pl?document=00010418>>. Luettu 15.9.2006.
- Paasivirta-Mulenga, Katja 2006. Projektityöntekijä. Perhe elämään –projekti. Helsinki. Haastattelu 26.9.
- Peltoniemi, Teuvo 2003a: Lapsen elämä alkoholiperheessä. Teoksessa Utoslahti, Kirsi – Peltoniemi, Teuvo (toim.): Pikkuikäisiä – Kirjoituskilpailun kertomuksia ja tutkimustietoa Lasinen lapsuus -hankkeesta. Helsinki: A-klinikkasäätiö. 168-171.
- Peltoniemi, Teuvo 2003b: Päihdeperheiden lapset auttamisjärjestelmissä. Teoksessa Utoslahti, Kirsi – Peltoniemi, Teuvo (toim.): Pikkuikäisiä – Kirjoituskilpailun kertomuksia ja tutkimustietoa Lasinen lapsuus -hankkeesta. Helsinki: A-klinikkasäätiö. 172-185.
- Peltoniemi, Teuvo 2005: Suomalaisten lasinen lapsuus 1994 ja 2004. Tiimi 2 /05. 4-10.
- Pohjola, Anneli 1999: Moniammatillinen asiantuntijuus. Teoksessa Virtanen, Päivi (toim.): Verkostoituva asiakastyö. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Rajamäki, Matti 2005: Päihdeperhekeskus. Projektin kuvaus. Kalliolan Kehittämisyksikkö. Julkaisematon.
- Saarnio, Tuula 2004: Perhetyö lastensuojelutyössä. Teoksessa Puonti, Anna-Maija – Saarnio, Tuula – Hujala, Anne (toim.): Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi. 240-255.
- Sohlman, Britta: Mielenterveystyössä käytettäviä työmenetelmiä. Verkkodokumentti. <http://www.terveys2015.fi/aluekierros/tausta-aineisto/terveys_mtr.pdf>. Luettu 19.9.2006.
- Solantaus, Tytti – Beardslee, William 1996: Kun isä tai äiti sairastaa depressiota: Interventio lasten psyykkisten häiriöiden ehkäisemiseksi. Teoksessa Inkinen, Matti (toim.) 2001: Näkymätön lapsi aikuispsykiatriassa. Helsinki: Tammi. 117-137.
- Stakes 2004. Aineiston käsittely ja käyttö. Verkkodokumentti. Päivitetty 4.4.2005. <<http://www2.stakes.fi/sva/kasittelyjakaytto.htm>> Luettu 3.10.2006.
- Stakes 2005. Tiedonhankintamenetelmiä. Verkkodokumentti. Päivitetty 3.8.2005. <<http://www2.stakes.fi/sva/tiedonhankintamenetelmat.htm>>. Luettu 29.10.2006.
- Stakes 2006a. Sosiaali- ja terveydenhuollon tilastollinen vuosikirja 2005. Verkkodokumentti. Päivitetty 15.6.2006. <<http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/Tilastojulkaisut/vuosikirja.htm>>. Luettu 20.9.2006.

- Stakes 2006b. Toimiva lapsi & perhe –työmenetelmäkuvaukset. Verkkodokumentti. Päivitetty 2.6.2006.
<<http://info.stakes.fi/toimivaperhe/FI/tyomenetelmat/tyomenetelmat.htm>>. Luettu 19.9.2006.
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Valtiovarainministeriö 2005. Alkoholiveron alentamisen ja matkustajatuontimääräysten muuttamisen vaikutuksia. Tutkimukset ja selvitykset 1/2005. Verkkodokumentti. <http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/04_tutkimukset_ja_selvitykset/94080/94079_fi.pdf>. Luettu 20.9.2006.
- Valtonen, Anu 2005: Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi? Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 223-241.

Helsinki 26.4.2006

Hei!

Olemme sosionomi-opiskelijoita Helsingin ammattikorkeakoulu Stadiasta. Teemme opinnäytetyötämme Kalliolan Setlementin Päihdeperhekeskus-hankkeeseen. Hankkeen tavoitteena on ennaltaehkäistä päihdeidenkäytön aiheuttamia haittoja perheessä sekä parantaa päihdeperheiden sosiaalisia suoriutumisedellytyksiä ja tukea uusien ongelmanratkaisujen löytämistä. Hankkeen konkreettisena tavoitteena on kehittää päihdeperhekeskusmalli, jonka avulla pystytään tukemaan päihdeidenkäytön vuoksi vaikeuksissa olevia perheitä. Näihin tavoitteisiin pyritään pääsemään luomalla toimintamalli, jossa yhdistetään päihdetyön, lastensuojelutyön, sosiaalisen nuorisotyön ja vapaaehtoistyön osaaminen päihdeperheiden tukemisessa.

Opinnäytetyömme tavoitteena on kartoittaa Kalliolan vastaanotto- ja nuorisokotien työntekijöiden päihdehuollon osaamisen eri alueita. Haluaisimme vastauksia muun muassa seuraavanlaisiin kysymyksiin:

1. Minkälaista koulutusta nuorisokotien työntekijöillä on päihdetyöstä sekä perhetyöstä?
2. Millaisia kokemuksia työntekijöillä on päihdeperhetaustaisista nuorista arjen toiminnassa? Miten päihdeperhetausta näkyy nuorena? Eroaako huumeperheen nuori alkoholiperheen nuoresta?
3. Minkälaisia tarpeita työntekijöillä on päihdetyön koulutukselle ja tuelle päihdeperheen kohtaamiseen?
4. Mitä kehittämistarpeita työntekijät näkevät olevan lastensuojelutyön ja päihdetyön välillä ja minkälaista yhteistyötä he tarvitsevat?

Aineiston keräämisen suoritamme ryhmäkeskusteluna. Tulemme haastattelemaan työryhmänne toukokuussa työryhmäkokouksenne yhteydessä. Tavoitteenamme on herättää keskustelua työryhmän kesken edellä mainituista aiheista. Tulemme nauhoittamaan haastattelut. Nauhoituksia käytämme vain opinnäytetyömme hyväksi, jonka valmistuttua nauhat hävitetään. Tietoja käytetään luottamuksellisesti, työntekijöiden henkilöllisyys ei tule ilmi missään työmme vaiheessa. Valmiin työn tulemme luovuttamaan joulukuussa 2006 Kalliolan Kehittämisyksikölle.

Terveisin Kirsi Furst, Pia Heinipuro ja Mitja Grekelä

TEEMAT OPINNÄYTETYÖN HAASTATTELUIHIN

Minkälaista koulutusta päihdetyöstä & perhetyöstä?

- Koulutustausta
 - sisältääkö päihdetyötä tai perhetyötä
- Kurssit
- Lisäkoulutus
- itse hankittu / Kalliolan järjestämä

Kuinka suurella osalla nuorisokodin nuorista on päihdeperhetausta?

- tällä hetkellä, yleisesti ottaen

Vastaanottokodissa: Kuinka kauan nuoret yleensä ovat vastaanottokodissa?

Kuinka paljon nuorisokodit tekevät perhetyötä?

Minkälaisia kokemuksia päihdeperhetaustaisista nuorista on arjen toiminnassa?

- Konkreettiset esimerkit
- Tunne-elämän käyttäytyminen

Miten päihdeperhetausta näkyy nuoressa?

- onko eroa siinä onko kyseessä huume- vai alkoholiperhe
- vaikuttaako päihdeperhetausta nuorten omaan päihdekäyttäytymiseen

Minkälaista hyötyä perhetyöstä on erityisesti päihdeperheelle / päihdeperheen lapselle?

Tarpeet päihdetyön koulutukselle ja tuelle päihdeperheen kohtaamiseen?

- onko hankkeen perhetyöntekijöitä kohtaan jonkinlaisia odotuksia

Mitä kehittämistarpeita lastensuojelutyön ja päihdetyön välillä on?

Minkälaista yhteistyötä he tarvitsevat?

- onko yhteistyötä
- työnohjaus / konsultaatio päihdeteemaan liittyen

TYÖELÄMÄLAUSUNTO